

بررسی نقش مولفه های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس

رمضانعلی عبدی^۱، توحید عبدی^۲، عسگر نجفی خواجه بلاغ^۳

از صفحه ۵۵ تا ۹۷

تاریخ دریافت: ۹۶/۱۱/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۷/۲/۱

چکیده

پیشگیری، مجموعه اقدام‌ها و تدابیری است که از پایه و اساس مانع وقوع جرم و فعلیت یافتن آن می‌شود و با ریشه‌ها و علل پیدایی جرم مبارزه می‌کند. پیشگیری کیفری و غیر کیفری، اجتناب ناپذیر است و آن چه امروزه رویکردی جدید به چگونگی واپاش بزهکاری محسوب می‌شود، عبارت است از کلیه اقدامات فردی و عمومی به جز اعمال حقوق کیفری با هدف از بین بردن زمینه‌های مساعد برای ارتکاب اعمال که جرم محسوب می‌شود. در این میان، نقش مولفه‌های پیشگیری از جرم در اسلام در سالم سازی محیط اجتماعی و سازمانی کاهش تخلف و جرم، و نیز جایگاه رویکردهای آن در برنامه پیشگیری از جرم و نظام حقوقی اسلام، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

این تحقیق از نظر نوع کاربردی و از نظر روش تحقیق، با توجه به ابعاد متغیرهای تحقیق از دو روش کیفی و کمی استفاده شده است. جامعه آماری روش اکتشافی ۵۰ نفر از مدیران ارشد پیشگیری از جرم است که به صورت هدفمند انتخاب شده‌اند. در این بخش ابزار گردآوری داده‌ها در روش کیفی مصاحبه عمیق و ابزار گردآوری اطلاعات میدانی در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته‌ای بوده است. با توجه به اهداف و سوالات مطرح شده در این تحقیق، روش اکتشافی است. قلمرو مکانی تحقیق کل کشور است و قلمرو موضوعی پژوهش، بررسی نقش مولفه‌های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل کلیه متخصصان و نخبگان در حوزه پیشگیری اجتماعی از جرم می‌باشند.

نتایج حاصل از پژوهش حاضر، گویای این مهم است که پیشگیری از جرم یک جریان دو طرفه بوده که هم پلیس و هم مردم، در آن نقش سازنده و تأثیرگذاری دارند. در این میان توجه ویژه مدیران و کارکنان ناجا به مسائل دینی و معنوی و عوامل پیشگیرانه از جرم از قبیل: «اعتقاد به توحید، اعتقاد به معاد، نقش و تأثیر نماز، امر به معروف و نهی از منکر، انفاق و احسان، حجاب و عفاف، نظارت و واپایش، تعلیم و آموزش عمومی، پیشگیری از طریق خانواده، محبت و مهرورزی، معاشرت با نیکان و صالحان، اجرای روش الگودهی و الگوگیری، ترویج فرهنگ صبربرداری و شکرگزاری، فرهنگ قناعت پرهیز از اسراف و تبذیر و بالاخره تأثیر توبه» و عملیاتی و اجرایی کردن آنها در نظام تعلیم فردی و سازمان می‌تواند در پیشگیری از تخلف و جرم، مفید و اثربخش باشد.

کلید واژه‌ها: جرم، پیشگیری، دین، معنویت، پلیس، پیشگیری اجتماعی

۱. دانشجوی دکتری امنیت ملی، گرایش تهدیدات امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی. نویسنده مسئول. Ramezanali_abdi@yahoo.com

۲. دکترای فلسفه و دانشیار دانشگاه علوم انتظامی امین. amiriabootorab@yahoo.com

۳. عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا و دانشجوی دکترای رشته فقه و حقوق خصوصی دانشگاه خوارزمی تهران.

مقدمه و بیان مسئله

پیشگیری از جرم، امروزه مورد توجه متولیان سیاست جنایی اغلب نظام‌های حقوقی قرار گرفته است؛ در این سیاست، برای جلوگیری از تحقق بزه، گاهی به اعمال اقدامات اصلاحی، روی بزهکار برای جلوگیری از ارتکاب مجدد بزه و در مواردی به اجتماع و علل اجتماعی مؤثر در تحقق جرم و شیوه از بین بردن آثار آن پرداخته می‌شود.

کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نبوده و پدیده بزهکاری در آن، همچون سایر کشورها یکی از معضلات مهم اجتماعی است. اهتمام جدی قانون‌گذار به پیشگیری از بزهکاری در برخی از اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و برخی مواد قانون سازمان بهزیستی کشور و قانون، نظام جامع رفاه متجلی شده است.

افزایش آثار جرایم و گسترش آسیب‌های اجتماعی در جامعه ما، همواره بحث‌ها و تحلیل‌های کارشناسان مسائل اجتماعی را به دنبال داشته است این مسائل که از ابعاد مختلف قابل بررسی است مباحث روز مطبوعات و رسانه‌های گروهی و چند گاهی موضوع نشست‌ها و همایش‌ها را به خود اختصاص داده است یکی از معضلات دستگاه قضایی که محصول گسترش آسیب‌های اجتماعی است افزایش پرونده‌های کیفری است. این افزایش از جهت نوع جرایم و سن و شاخص‌های دیگر برای بررسی بزهکاری متغیر و قابل توجه است امروزه نتیجه بررسی‌های کارشناسی به منظور تعیین علل و عوامل ارتکاب جرم، آسیب‌های اجتماعی را نه مساعد برای ارتکاب جرم بلکه از علل اساسی بسیاری از موارد بزهکاری اعلام می‌نماید.

آمار افزایش ارتکاب جرایم و سیر صعودی آسیب‌های اجتماعی در این سال که معلول عوامل و شرایط تدریجی سال‌های قبل است بوی بحران و فاجعه را در برخی از معضلات اجتماعی مانند بیکاری و اعتیاد به مشام ما می‌رساند رئیس سازمان زندان‌ها به وجود بیش از ۱۶۵ هزار زندانی در ۲۲۳ زندان، اردوگاه و کانون اصلاح و تربیت اشاره می‌کند. در همایش بین‌المللی بررسی راه‌های جایگزین مجازات حبس در ۱۸ و ۱۹ اردیبهشت سال جاری سالیانه به ورود ۶۵۵ هزار زندانی به زندان‌ها و بازداشتگاه‌های کشور اشاره می‌شود اگر چه اغلب این زندانیان تحت قرار و نه محکوم گاهی اوقات یک روز یا حتی چند ساعت در زندان مانده و سپس با سپردن ضمانت آزاد می‌شوند ولی این آمار گویای گستردگی معضل درگیر شدن مردم

با مراجع قضایی است که اغلب منشا آنها آسیب‌های اجتماعی است. آمار نقل شده از مرکز امور مشارکت زنان نهاد ریاست جمهوری حاکی است؛ طی سالهای ۷۵ الی ۷۸ افزایش مشکلات اقتصادی و فقر، ازدواج‌های نادرست و رواج روابط نامشروع رشد ۷ درصدی طلاق را موجب شده است.

طبق تحقیقات انجام شده توسط آسیب‌شناسان نشان داده که از مجموع ۶۰۰ هزار نفر ورودی زندانیان در سال ۷۹، ۶۰ درصد بیکار و یا دارای مشاغل خدماتی کاذب یا کارگر بوده‌اند و ۴۰ درصد این زندانیان جرم‌شان در ارتباط با مواد مخدر، ۱۵ درصد علیه اشخاص، ۱۲ درصد سرقت و ۱۰ درصد علیه اموال و مالکیت بوده است البته آمارهای مربوط به اعتیاد بر مبنای شاخص‌های متفاوت تکان دهنده است اگر چه بین سازمان‌ها و نهادهای مسئول در مورد آمار تعداد معتادان اتفاق نظر وجود ندارد. رئیس سازمان بهزیستی، آمار رسمی معتادان را یک میلیون و دویست نفر عنوان می‌کند و مشاور سازمان انتقال خون ایران تعداد معتادان تریقی را یک میلیون نفر اعلام کرده و احتمال می‌دهد ۱۲ درصد این افراد مبتلا به ایدز هستند. اظهار نظرها درباره علل آسیب‌های اجتماعی متفاوت است در مورد هر یک از آنها می‌توان تحلیل‌های زیادی ارائه داد، لیکن حقیقت امر این است علل کلان بروز آسیب‌ها به عوامل اقتصادی اجتماعی، فرهنگی و سیاسی جامعه مرتبط می‌شود رواج فقر و فساد مالی به علت نابرابری‌های اقتصادی در توزیع امکانات موجود، تورم، بیکاری و عدم اشتغال به جهت عدم برنامه ریزی کلان و یا برنامه ریزی و محاسبات غیر اصولی و غیر عادلانه از عوامل اقتصادی بروز آسیب‌های اجتماعی است در عین حال عوامل مزبور موجب مهاجرت‌های بی‌رویه از روستاها و شهرهای کوچک، به کلان‌شهرها گردیده که در بررسی پدیده بزهکاری مهاجرت‌ها و جابجایی بی‌رویه جمعیت به منظور دسترسی به امکانات اقتصادی از عوامل موثر جرم‌زا شناخته شده است عدم اشتغال قشر تحصیل کرده جوان و بیکاری کارگران جویای نان روز، موجب یاس و سرخوردگی و افسردگی آنان شده که خود زمینه ساز ارتکاب رفتارهای ناهنجار است.

عوامل اجتماعی دیگری چون رشد بی‌رویه جمعیت، به خصوص جمعیت جوان، گسست ارتباطات عاطفی و سنتی بین جوانان و خانواده، رواج فرهنگ فرزند سالاری، موجب تضعیف و ناکارایی نظارت تربیتی و آموزشی نهاد خانواده به فرزندان

Archive of SID

و بروز پدیده خانواده گریزی شده است علاوه بر این در کنار تهاجم فرهنگی بیگانه به منظور بی ارزش کردن معیارهای اسلامی و هویت زدایی از نسل جوان، ترویج الگوهای فرهنگی ناهنجار چون دروغ‌گویی، دورویی، توسل به خشونت، بها ندادن به قشر تحصیل کرده و متخصص، تغییر الگوهای سنتی ازدواج به ازدواج‌های نادرست و گاهی آرمانی، موجب کم رنگ شدن ارزش‌ها و قبح زدایی از برخی اعمال ناشایست و در نتیجه آسیب پذیری خانواده‌ها گردیده است.

همان طوری که امروزه نقش پیشگیری از بیماری موثرتر از نقش درمان بیمار بعد از بیماری است برای مبارزه با جرم نیز موضوع پیشگیری با مجرم و اصلاح و تربیت وی می‌باشد به خصوص که صرف هزینه‌های سنگین برای اصلاح و تربیت مجرم و ناکارایی این اقدامات، همواره بحث انگیز بوده است دانش جرم‌شناسی نسبت به حقوق جزا این امتیاز و برتری را دارد که شناخت عوامل جرم‌زا، پیشگیری از وقوع جرایم و نابهنجاری‌ها، گشودن گره‌های کور مشکلات اجتماعی، گندزدایی محیط زیست انسانی و بهسازی آن، تشخیص حالت خطرناکی و اصلاح اخلاقی و درمان تن و روان بزهکاران و پرورش مجدد آن را وجهه همت ترکیبی خود قرار داده است ولی واقعیت این است که در کشور ما، نه فقط ابزارها و امکانات پیشگیری از وقوع جرایم و نابهنجار در مفهوم پیشگیری اجتماعی در اختیار و توان دستگاه قضایی نیست بلکه عدم برنامه ریزی‌های کلان، ناهماهنگی دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی در تعیین خط مشی‌ها و سیاست کلی و ضعف بودجه مالی و فقدان نیروی انسانی متخصص در این سازمان‌ها، عدم استفاده از بخش‌های فرهنگی و آموزشی کشور و بی‌اطلاعی و یا بی‌اعتنایی مسوولان اجرایی در رابطه با اعمال روش‌های بهره‌وری و ده‌ها علت و عامل دیگر موجب شده پیشگیری اجتماعی معنا و مفهوم اجرایی چندانی نداشته باشد.

بدون پیشگیری اجتماعی، هنجارها تدریجا به ناهنجارها تبدیل گشته و دامنه آسیب‌های اجتماعی گسترش می‌یابد به دنبال ادامه این روند، آمار ارتکاب جرایم فزونی یافته و دستگاه قضایی که نقش عمده آن در مقابله با جرم از طریق تعیین کیفر و استفاده از اقدامات تامینی و تربیتی است در ایفای وظائف، ناکار می‌شود زیرا سیل خروشان آسیب‌های اجتماعی، بستر جریان بزهکاری را توسعه داده و سطح مطالبات و انتظارات غیر واقعی از دستگاه قضایی و عوامل اجرایی آن را در مقابله

با بزهکاری افزایش می دهد اگر چه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در بند ۵ اصل ۵۶ (اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین) را به عهده قوه قضائیه گذاشته است ولی به نظر نمی رسد مفهوم این پیشگیری خارج از مفهوم و محتوای حقوقی و تجربی مبارزه با بزهکاری بوده باشد.

بند ۵ اصل ۵۶ قانون اساسی که اصل راهبردی "حقوق پیشگیری ایران" محسوب می شود، در اصول راهبردی دیگر قانون اساسی نیز مورد اشاره قرار گرفته است تأکید بر اهمیت خانواده به عنوان واحد بنیادی جامعه (اصل دهم)، حمایت از مادران در نگهداری و تربیت فرزندان (اصل بیست و یکم)، فراهم کردن فرصت های شغلی (اصل بیست و هشتم)، تأکید بر فراهم ساختن وسایل آموزش و پرورش رایگان تا پایان دوره متوسطه (اصل سی ام)، تأمین مسکن متناسب با نیاز افراد (اصل سی و یکم) و تنظیم اقتصاد ایران به گونه ای که نیازهای اساسی انسان در جریان رشد (مسکن، خوراک، پوشاک، بهداشت، درمان، آموزش و پرورش، تشکیل خانواده و اشتغال کامل) تأمین شود (اصل چهل و سوم). محیط های اجتماعی شخص خانواده، مدرسه، زیست - بوم و کار هر یک به عنوان نهادهای تولید کننده هنجارهای رفتاری و تأمین کننده نیازهای مادی، نقش اساسی در فرایند رشد مادی - معنوی - اجتماعی، یعنی جامعه پذیری تدریجی فرد، ایفا می کنند و بنابراین سوء عملکرد هر یک، می تواند این رشد را دچار اختلال کرده و از نظر جرم شناسی، فرد را غیر اجتماعی و حتی ضد اجتماعی کند که از منظر جرم شناسی، به نوعی پیشگیری اولیه از بزهکاری محسوب می شود.

در بند ۹ از خط مشی های قانون برنامه پنج ساله اول توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸/۱۱/۱۱، بر پیشگیری از وقوع جرایم و انجام مراقبت بعد از خروج در تبصره ۶۹ قانون برنامه پنج ساله دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۷۳/۹/۲ دولت مکلف به تهیه و اجرای طرح آموزش همگانی درباره پیشگیری از وقوع جرم شده است. همچنین در همین قانون به مبارزه با مفساد اجتماعی و تهاجم فرهنگی و گسترش امر به معروف و نهی از منکر اشاره کرده است. در متن اهداف و سیاستهای کلی فرهنگی برنامه سوم توسعه کشور مصوب ۱۳۷۷/۱۲/۲۵ شورای عالی انقلاب فرهنگی به مقابله با تهاجم فرهنگی بیگانه و امر به معروف و نهی از منکر و حفظ ارزشهای

Archive of SID

دینی و ملی پرداخته شده است. در ماده ۲۲ آیین نامه اجرایی جزء (۵) بند (الف) ماده (۱۹۲) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۸۳/۲/۲ به موضوع پیشگیری از اعمال خشونت علیه سالمندان در خانواده و جامعه پرداخته شده است. در متن راهکارهای اجرایی حوزه‌های بخشی قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۳/۲/۲ در جهت پیشگیری از اعتیاد به پشتیبانی از مؤسسات مشاوره‌ای - فرهنگی غیر دولتی، مراکز اطلاع رسانی و مشاوره‌ای جوانان و انجمن‌های خیریه ملی و مردمی در جهت گسترش فعالیت‌های اجتماعی اشاره شده است.

در این یک دهه اخیر روند افزایش جرم در کشور مسئولین قضایی کشور را به این اندیشه وا داشت تا در حوزه پیشگیری اجتماعی، قدم‌های موثری را برای پیشگیری اجتماعی از جرم و داشتن جامعه‌ای سالم بردارند (نماینان و جلالی، ۱۳۸۴: ۱۲۵-۱۲۳). در پیشگیری اجتماعی نیروی انتظامی به دنبال هماهنگ سازی اعضای جامعه با قواعد اجتماعی است بنابراین اتخاذ سیاست‌های مدون و طراحی الگوهای پیشگیرانه از وقوع جرم متناسب با شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه از محوری‌ترین برنامه‌های نیروی انتظامی خواهد بود. از این رو سازمان‌ها و ارگان‌های مسئول در زمینه برقراری و حفظ نظم و امنیت بیش از پیش موظف می‌شوند که از تمامی توان‌ها و ظرفیت‌ها و امکانات موجود برای حفظ و برقراری نظم و امنیت اجتماعی بهره برداری کنند (سلیمان پور، ۱۳۸۴: ۱۲۴ و ۱۲۳). الگوهای مناسب پیشگیری از جرم باید بر اساس اصول اسلامی ایرانی و فطرت و سرشت پاک انسانی باشد، تا بتواند مبنایی برای برنامه ریزی دستگاه قضایی و امنیتی و انتظامی و ده‌ها دستگاه و سازمان مرتبط دیگر باشد تا مأموریت خود را بر اساس الگویی اسلامی ایرانی و جامع تنظیم و هدفگذاری نمایند (نماینان و جلالی، ۱۳۸۴: ۱۲۵-۱۲۳). با توجه به مطالب گفته شده آیا می‌توان مشکل وقوع جرم را به طور کامل حل کرد و قادر به ایجاد جامعه‌ای مبری از جرم شد؟ پاسخ به یقین منفی است. تا قبل از رسیدن به یک مدینه فاضله، امکان رهایی کامل وجود ندارد. پس حداکثر کاری که می‌توان و باید انجام داد پیشگیری نسبی از وقوع جرم و به عبارتی تقلیل جرم و کنترل آن از طریق پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام می‌باشد.

راهکارهای دینی و اپایش اجتماعی همواره آثار چشمگیر خود را در زمینه مهار

جرم و کجروی بر جای نهاده و توجه اندیشمندان علوم اجتماعی به ویژه در حوزه‌های مطالعه جرم و کجروی را به خود جلب کرده است از این رو با توجه به اهمیت این موضوع در نظام حقوقی اسلام، یکی از راه‌های پیشگیری از جرم انتشار و تبلیغ تعلیمات و آموزه‌های اسلامی معرفی شده است.

امروزه واقعیت این است که در کشور ما، نه فقط ابزارها و امکانات پیشگیری از وقوع جرایم و نابهنجار در مفهوم پیشگیری اجتماعی در اختیار و توان دستگاه قضایی نیست بلکه عدم برنامه ریزی‌های کلان، ناهماهنگی دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی در تعیین خط مشی‌ها و سیاست کلی، عدم استفاده از بخش‌های فرهنگی و آموزشی کشور و بی‌اطلاعی یا بی‌اعتنایی مسئولان اجرایی در رابطه با اعمال روش‌های بهره‌ور و ده‌ها علت و عامل دیگر موجب شده پیشگیری اجتماعی معنا و مفهوم اجرایی چندانی نداشته باشد. با عنایت به اینکه در کشور ایران، رویکردهای پیشگیرانه از وقوع جرم، نه عموماً با هدف اصلاح و بازپروری مجرمان و تبهکاران، بلکه بیشتر به خاطر حفظ نظم و امنیت جامعه صورت گرفته و در عمل، نیروی انتظامی متولی امر پیشگیری شده است؛ به همین روی، پژوهش حاضر ضمن در نظر گرفتن و توجه به کاستی‌های رویکردهای پیشین پیشگیری از جرم، در صدد بررسی نقش مولفه‌های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس می‌باشد.

پیشینه تحقیق

در این قسمت با یک تفکیک موضوعی و براساس مفاهیم اصلی تحقیق، پیشینه تجربی تحقیق ارائه می‌شود. ابتدا تحقیقاتی که در این زمینه انجام شد، مورد بررسی قرار گرفت و در مرحله بعدی مفاهیم مرتبط با طرح و به مبانی نظری تحقیق به طور جداگانه بررسی گردید.

پیشینه تحقیقات داخلی		
ردیف	عنوان تحقیق، مجری، سال انجام	روش تحقیق و مهم ترین نتایج حاصله از تحقیق
۱	«نقش پیشگیری اجتماعی در کاهش جرایم و فساد کلان اقتصادی» مجری: زمانی و باباری، (۱۳۹۱).	روش تحقیق: تحقیق از نوع کاربردی و روش آن توصیفی - تحلیلی بوده است. داده ها به روش های اسنادی و پیمایشی با ابزار پرسشنامه جمع آوری شده است. به منظور اطمینان از روایی پرسشنامه از روش مصاحبه عمیق با برخی مدیران، کارآگاهان و متولیان مبارزه با جرایم اقتصادی پلیس آگاهی بهره گیری شده است. داده های جمع آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحقیق: یافته ها نشان داد که تمامی شاخص های پیشگیری اجتماعی احصاء شده با شاخص های جرایم اقتصادی رابطه معنادار داشته و شاخص های ترویج روحیه توکل به خداوند، ارتقای باورهای دینی، ترویج فرهنگ قناعت پذیری و ارتقای روحیه قانون گرایی بیشترین تأثیر را در پیشگیری اجتماعی از جرایم اقتصادی دارند. از نتایج مهم تحقیق این است که پیشگیری از ایجاد انگیزه های مجرمانه که در چارچوب پیشگیری اجتماعی از جرم است، موضوعی بنیادی و زیربنایی می باشد، سیاست گذاری و برنامه ریزی های میان مدت و بلندمدت توسط ارکان نظام اسلامی از ضرورت های انکار ناپذیر در این زمینه است.
۲	«نوآوری های پلیس و پیشگیری از جرم» مجری: براگا و ویزورد، ترجمه بابایی و همکار (۱۳۹۲).	درس هایی از تحقیقات پلیس در ۲۰ سال گذشته: مؤلفان در این پروژه تجربیات گوناگونی ارائه کرده اند. اداره های پلیس به عنوان اصلی ترین عناصر و کارگزاران عرصه پیشگیری از جرم، در طول سال های پی در پی، اقدام های متعددی را برای رسیدن به هدف بالا به کار بسته اند. از جمله پلیس ایالات متحده توانسته است در دو دهه گذشته با به کار گیری چاره اندیشی های نوآورانه و گوناگون به گواهی آمار و پژوهش ها، تا حدود زیادی در عرصه پیشگیری از جرم و تامین نظم و امنیت در جامعه به نتایج مثبتی دست یابد. این تحقیق در واقع گزارشی است به مؤسسه ملی. روش تحقیق: با استفاده از پژوهش های میدانی و دلایل تجربی، نوع، کیفیت و میزان کارآمدی این چاره اندیشی های نوآورانه و همچنین دورنمایه آن ها مورد پژوهش و بررسی قرار گیرد. نتایج تحقیق: نتیجه پژوهش ها نشان می دهد، هر چند این اقدام های نوآورانه از نظر ماهیت و هدف متفاوت هستند چنان که برخی از آن ها بر نوع جرم تمرکز دارند، برخی بر ابزارها و روش ها و برخی دیگر بر ساختار سازمانی پلیس، ولی در کل در زمینه پیشگیری از جرم موفق بوده اند؛ به ویژه وقتی که به صورت منسجم و هماهنگ با یکدیگر بکار می روند (برآگا، ۱۳۹۲، ۱۲۶).

۳	<p>«پیشگیری از جرم با تکیه بر رویکرد اجتماع محور (تأملی بر نقش پلیس در پیشگیری اجتماعی)» مجری: شرافتی پور و عبدی، (۱۳۸۶).</p>	<p>روش تحقیق: که با روش اسنادی تهیه شده است. نتایج تحقیق: به این نتیجه رسیده‌اند که برای پیشبرد پیشگیری اجتماعی از جرم، تعیین چارچوبی برای سهیم شدن همه شهروندان در پیشگیری و هماهنگ کردن بخش‌های عمومی و خصوصی که در زمینه پیشگیری از جرم فعالیت می‌کنند لازم است. نتیجه‌گیری نموده است که تأکید بر نقش خانواده و تلاش برای استحکام بخشیدن به آن، توجه به محیط‌های آموزشی و بهره‌گیری از رسانه‌های همگانی از مهم‌ترین عوامل مؤثر در پیشگیری از جرم به حساب می‌آیند.</p>
۴	<p>«بررسی عوامل موثر بر مشارکت مردم در پیشگیری از مواد مخدر» مجری: شایگان (۱۳۸۹).</p>	<p>روش تحقیق: که به روش صورت پیمایشی از ۴۰۰ نفر از خانواده‌های تهرانی انجام شده است. نتایج تحقیق: محقق به دنبال یافتن میزان مشارکت فعلی مردم در اقدام پیشگیرانه از مواد مخدر، علاقه به این کار، امکانات و نیازمندی‌های آنان برای مشارکت مردم در اقدام پیشگیرانه از مواد مخدر بسیار کم است. و آن هم بیشتر در کنترل فرزندان از ابتلا به مواد مخدر است، ولی علاقه آنها به این کار زیاد است. به شرطی که امکانات و اطلاعات لازم در اختیار آنها قرار گیرد و موانع موجود که از جمله مهم‌ترین آنها دست پا گیر بودن بروکراسی اداری برای مشارکت در امور پیشگیرانه و نگرانی از صدمه دیدن توسط معنادان است، برطرف شود.</p>
<p>پیشینه تحقیقات خارجی</p>		
۵	<p>«نقش بازدارنده‌های رسمی (حضور پلیس) و غیررسمی (سرمایه اجتماعی) در کاهش جرم در ژاپن» مجری: یامامورا (۲۰۰۹).</p>	<p>به این نتیجه رسید که پلیس و سرمایه اجتماعی میزان جرم را کاهش می‌دهد. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که تأثیرات سرمایه اجتماعی از تأثیرات پلیس کمتر است اما در راستای رابطه بین این دو مورد قرار می‌گیرد.</p>
۶	<p>«ارتباط مذهب با بزهکاری» مجری: تیل و لیش (۱۹۹۱).</p>	<p>نتایج نشان می‌دهد که رابطه معکوس و معناداری بین دینداری و بزهکاری وجود دارد و نشان می‌دهند که دینداری (نه صرف رفتن به کلیسا) با جرم رابطه مهم و معنی داری دارد و دینداری عامل پیش بینی و عاملی بازدارنده است.</p>
۷	<p>«تجربه شهروندان در مورد پیشگیری از جرم (موسسه پیشگیری از جرم در آسیا و شرق دور» مجری: ژوییک (۲۰۰۰).</p>	<p>ژوییک در این تحقیق به این نتیجه دست یافت که در سیاست شهری و تعامل با شهروندان در زمینه پیشگیری از جرم سه حوزه تأثیر گذار می‌باشند که عبارتند از: کاهش خطرات ناشی از بزه دیدگی و قربانی شدن مجدد شهروندان با افزایش کنترل رسمی و غیر رسمی؛ جلوگیری از متخلف شدن و دوباره متخلف شدن افراد با هدف قرار دادن گروه‌های در معرض خطر از طریق آموزش و پرورش، فرصت‌های تفریحی، همچنین فرصت برای مسکن و استخدام؛ سخت شدن اهداف خاص، از طریق تشویق افراد به استفاده گسترده‌تر از سیستم خود مراقبتی.</p>

<p>فرماندهان در ایستگاه پلیس فاقد سطح مورد انتظار از صلاحیت می‌باشند و ایستگاه پلیس جهت اداره مطلوب، و ارائه کیفیت خدمات به شهروندان جامعه به شدت به مشارکت بیشتر آنها نیازمند است. محقق به این نتیجه رسید که مهارت‌های مدیریتی نامناسب و عدم درک ابزارهای مدیریت کلیدی مانند عملکرد و مدیریت عملکرد به وضعیت عملکرد ضعیف کمک کرده است. محقق توصیه کرده که طراحی‌های مناسب در توسعه ایستگاه‌ها انجام شده و برای بهبود سطح صلاحیت از مدیران و اعضای مناسب در ایستگاه‌های پلیس بهره برداری شود.</p>	<p>«مدیریت عملکرد پیشگیری از جرم در ایستگاه پلیس شهر تورنتو کانادا» مجری: شارین جی گنو (۱۹۹۶) به نقل از امیر کافی (۱۳۷۴).</p>	<p>۸</p>
---	---	----------

مطالعه و بررسی مقالات و تحقیقات صورت گرفته در خصوص وظایف پلیس در حوزه پیشگیری اجتماعی از جرم نشان می‌دهد که تحقیقات انجام شده با رویکردها، ابعاد و شاخص‌های متفاوتی مقوله فوق‌الذکر را تبیین و توصیف نموده‌اند با این حال ضرورت دارد به طور مشخص بیان گردد.

مبانی نظری

(۱) تعریف مفاهیم

جرم

معنای ارائه شده از جرم را می‌توان در دو دسته مُضیق و موسّع طبقه بندی کرد. جرم در مفهوم مضیق آن همان تعریف قضایی و قانونی خود را دارد؛ یعنی هر فعل و ترک فعل که در قانون برای آن مجازات یا اقدام تأمینی در نظر گرفته شده است. آنچه در مباحث جرم‌شناسی و پیشگیری از جرم از این واژه اراده می‌شود، معنای موسّع آن است که هر نوع رفتار مخالف با هنجارها و معیارهای مورد پذیرش جامعه را در بر می‌گیرد، اعم از این که مجازاتی برای آن در قانون لحاظ شده باشد یا نشده باشد (رشاد، ۱۳۷۸: ۲۸۵-۲۸۴). با این وجود جرم پدیده‌ای اجتماعی و جهانی است که تحت عناوینی چون: سرپیچی، سرکشی، رفتار انحرافی و ناپسند که با خلقت آغاز شده آمده است. آدم و حوا خود به علت ارتکاب نافرمانی از بهشت رانده شده و پسر آنها قایل برادر خود هابیل را به قتل رساند؛ توضیح اینکه برای تعریف جرم رویکردهایی از جمله قانونی و حقوقی، قانونی و اجتماعی، آماری، برجسب زدن و بی نظمی در نظر گرفته شده است. به بیان دیگر بزه در جرم‌شناسی هر فعل و ترک فعل زیان آور فردی یا گروهی و رفتار ضد اجتماعی و انسانی است که مغایر شئون انسانی و منحل نظم اجتماعی باشد؛ ولو در قانون مجازات نیامده

۶۵

باشد و برای آن مجازات و یا اقدامات تأمینی و تربیتی پیش بینی نشده باشد.

پیشگیری

پیشگیری در یک معنای عام، عبارت است از تمامی اقداماتی که از وقوع بزه جلوگیری می‌کند. به عقیده شرمند، هر رویدادی که اعمال می‌شود و نتیجه آن نشان دهد که از نرخ بزهکاری کاسته شده، می‌تواند پیشگیری قلمداد شود (نجفی ابرند آبادی ۱۳۸۷: ۱۲۲۸).

پیشگیری اجتماعی

این نوع پیشگیری شامل آن دسته از تدابیر و اقدام‌هایی است که با مداخله در فرآیند رشد افراد، بهبود شرایط زندگی آن‌ها و سالم‌سازی محیط اجتماعی و طبیعی، به دنبال حذف یا کاهش علل جرم‌زا و در نتیجه پیشگیری از بزهکاری است (نیازپور، ۱۳۸۳: ۱۷۲-۱۷۰).

۲) نظریه‌ها

بخش اول: نظریات و رویکردهای اسلامی در خصوص پیشگیری از جرم

اگرچه در متون دینی، بخش خاصی با عنوان فرآیند پیشگیری از جرم وجود ندارد؛ اما با مطالعه تمام مسائل مرتبط، می‌توان گفت که اسلام در زمینه فرآیند پیشگیری دو مرحله را بیان می‌کند. مرحله نخست، به معرفی و پیشگیری از عوامل عمومی تمام جرایم پرداخته که این مرحله را پیشگیری اولیه نام نهادند که مترادف با پیشگیری عمومی یا ابتدایی است. مرحله بعد، به عوامل خصوصی موثر بر جرم، توجه دارد که این مرحله پیشگیری ثانویه نام دارد. در تعالیم اسلامی، پیشگیری از جرم از جایگاه والایی برخوردار است. توجه به نظارت دائمی خداوند، اعتقاد به حساب و کتاب دقیق اعمال پیدا و پنهان انسان در روز قیامت، حفظ کرامت و عظمت انسان و پاسداری وجود از آلودگی، توصیه به کسب حلال و روزی پاکیزه، جهاد با عوامل مخرب ارزش‌های انسانی و نفس خویش، راز و نیاز و عبادت و . . . همه زمینه ساز دور کردن انسان از فضای جرم و گناه است.

از نظر اسلام، پیشگیری از جرم علاوه بر آنکه عمل به معروف است، مقدمه رسیدن انسان به اهداف عالی‌تر نیز هست و از این جهت زمینه را برای رشد و نمو انسان فراهم می‌کند. چنانکه آفت زدایی از یک مزرعه با واکسینه کردن دام و

Archive of SID

طیور و حتی انسان از بعضی امراض، علاوه بر آنکه آسیب پذیری آن‌ها را کاهش می‌دهد، زمینه را برای بهره‌وری بیشتر فراهم می‌کند. نکته قابل تامل در پیشگیری از جرایم، توجه به ایجاد زمینه مناسب و تعامل واقع بینانه با نیازها و شرایط فرد و اجتماع است. باز داشتن انسان از رفتارهای ناپسند بدون ارائه جایگزینی پسندیده، امری تخیلی و شبیه محال است. امام علی علیه السلام می‌فرماید: ضَاؤُوا الشَّرَّ بِالْخَيْرِ: به وسیله نیکی‌ها با بدی مقابله کنید. تعالیم دینی، آنان را به ارزش‌های فرامادی و آرامش روح و روان دعوت می‌کند و پرهیز از زیاده‌خواهی، کنترل شهوات نفسانی، خیرخواهی برای مردم و... را بالاترین انگیزه پیشگیری از جرم می‌داند.

بدیهی است هر چه نقش ایمان و اعتقاد در جامعه قوی‌تر باشد، زمینه انحراف و گناه کمتر می‌شود. برخی معتقدند گسترش جهان صنعتی انسان را از آسمان به زمین کشید و افرادی که از صبح تا شام در مزارع و بستان‌ها دل در گرو عنایت خدا داشتند و به آسمان، باران، آفتاب، زمین، چشمه، قنات و... چشم دوخته بودند، به خود مشغول شدند و نظام صنعتی را فرزند خود تلقی کردند و از خدا روی گرداندند و این بلای عصر حاضر است که صنعت بت انسان شده است. لذا برخی اندیشمندان به جایگاه اعتقاد دینی در جلوگیری از زشتی‌ها اعتراف کرده‌اند. در خصوص نحوه پیشگیری از جرم در شریعت اسلام باید افزود، اسلام با اهتمام در نشر تعلیمات اخلاقی و تهذیب نفوس و آموزش مبانی عقیدتی و راهنمایی مردم به انجام کارهای نیک و پرهیز از جرایم و منکرات، امیدوار است که تا حد ممکن، افراد را از دست زدن به ارتکاب جرم، باز دارد. این شیوه قانون‌گذاری برای سالم‌سازی محیط زندگی و جلوگیری از جرم، در نظام کیفری اسلام که احکام آن، مستند به علم و حکمت الهی است، موجب می‌شود پیروان این شریعت، اطاعت از مبانی اعتقادی و عبادی و دستورات اخلاق اسلامی را فریضه و تکلیف خود دانسته و تخلف از آن‌ها را گناه و مستحق کیفر بدانند. بر این اساس، اسلام برای سالم‌سازی محیط زندگی و بازداشتن مردم از معصیت و گناه، تدابیر خاصی اندیشیده و برای اجرای آن‌ها به طرق مختلف اصرار ورزیده است. اهم این تدابیر که از نظر اهمیت، مقدم بر مجازات قرار دارند، به ترتیب عبارتند از:

■ جهان بینی توحیدی و نقش بازدارندگی آن

■ تهذیب و تزکیه نفس به وسیله تعلیمات اخلاقی
■ نهاد امر به معروف و نهی از منکر.

مؤلفه های پیشگیری اجتماعی در اسلام

طبق آموزه های اسلامی عوامل متعددی در جلوگیری از جرم اثر گذارند از جمله:

■ نقش اعتقاد به توحید در پیشگیری از جرم

ایمان به خدا و یاد او و اعتقاد به حضور او در همه جا و همه حال و اعتقاد به اینکه همه ما در محضر خدا هستیم، از اساسی ترین اهرم های بازدارنده از جرم (گناه) است، نقشی که این عقیده در واپایش انسان و سرکوب طغیان غرایز حیوانی دارد، هیچ چیز دیگر چنین اثر و نقشی را ندارد و قدرت ایمان به خدا و یاد او، در ریشه کن نمودن جرم، از همه قدرت ها نیرومندتر است. سازمان های پلیسی و مؤسسات اصلاحی با فقدان ایمان و تکیه گاه معنوی، هرگز نمی توانند در اصلاح فرد و جامعه توفیق یابند. سازمان های پلیسی و مؤسسات اصلاحی، هرچند قوی و گسترده باشند، قادر بر جلوگیری از گناهان مخفی نیستند و هرگز نمی توانند نقش ضامن اجرایی در واپایش گناهان در خلوت را که شامل بخش وسیعی از گناهان (جرم ها) می شود، داشته باشند، ولی ایمان درونی می تواند نقش خلل ناپذیری در بازداری انسان از گناهان آشکار و پنهان ایفا کند؛ بر همین اساس، در آیات و روایات برای بازداری از گناه بر ایمان، بسیار تکیه شده است (نجفی ابرندآبادی، ۴۴۷ : ۱۳۸۲) «أَلَمْ يَعْلَمُ بِأَنَّ اللَّهَ يَرِي (العلق: ۱۴): آیا انسان نمی داند که خداوند همه اعمالش را می بیند؟» «إِنَّ رَبُّكَ لِبِالْمِرْصَادِ (الفجر: ۱۴) قطعاً پروردگار تو در کمین گاه است. این آیات و مطالب گویای این است که همه ما در محضر خدای بزرگ هستیم. در هر جا در خلوت و هرکاری بکنیم و حتی اگر در ذهن خود مطلبی را بیاوریم، خداوند به آن آگاه است و در کمین گاه انسان گناهکار است.

■ نقش اعتقاد به معاد در پیشگیری از جرم

قرآن کتاب انسان سازی و تربیت است و در این مسیر می بینیم که قرآن قسمت مهمی از مسائل تربیتی را از طریق ایمان به معاد و توجه به حساب و کتاب قیامت، تعقیب می کند. قرآن حدود ۱۴۰۰ بار از مسئله معاد و خصوصیات آن سخن به میان آورده است. بیش از یک ششم آیات قرآن انسان ها را به سوی معاد و یاد روز رستاخیز و حساب و کتاب قیامت دعوت می نماید. ایمان به معاد، یعنی ایمان به

Archive of SID

یک زندگی ابدی که همه چیز آن از روی حساب و نظم است. ایمان به معاد یعنی ایمان به دریافت کیفر و پاداش اعمالی که ما در دنیا انجام داده ایم؛ یعنی هیچ کدام از نیکی‌ها و بدی‌های ما نابود و فانی نمی‌شود، بلکه انسان در گرو اعمال خود است. قرآن اعلام می‌کند که روزی انسان با عملکرد خود مواجه می‌شود: «یوم تجدد کل نفس ما عملت حسن خیر محضرا و ما عملت من سوء تود لو ان بینها و بنیه امداء و بصیرا و یحذرکم الله نفسه واللہ روف بالعباد(آل عمران: ۳۰) کار نیک به جای آورده و آنچه بدی مرتکب شده حاضر شده می‌یابد و آرزو می‌کند کاش میان او و آن(کارهای بد) فاصله‌ای دور بود و خداوند شما را از کیفر خود می‌ترساند و خدا به بندگان خود مهربان است.»

■ نقش اعتقاد به نماز در پیشگیری از جرم

اعمال آدمی از اعتقادات سرچشمه گرفته و بین ایدئولوژی و جهان بینی یا حکمت نظری و عملی ارتباط و پیوند عمیق برقرار است. میزان پایبندی به تکالیف دینی به اعتقادات هر شخص بستگی داشته و هر قدر عقیده انسان نسبت به دین بیشتر باشد او را در انجام فرایض دینی مقیدتر و تعهدات عملی او بیشتر است. فردی که دارای ضعف ایمان یا بی‌اعتقادی باشد، هدف معین و مشخصی در زندگی نداشته و چون دارای هدف معینی نمی‌باشد، زندگی و حیاتش متزلزل و چنین فردی سعادتمند نخواهد بود. به عبارت دیگر با اعتقادات دینی فرد زنده است و هر قدر اعتقادات قوی‌تر باشد، شادابی و نشاط بیشتری در فرد تجلی می‌کند. فرد به علت غفلت از خدا مرتکب جرم می‌شود و هوای نفس هر لحظه او را به غفلت و سرکشی سوق می‌دهد و به غرور و خودخواهی دعوت می‌کند و به افزون طلبی و تمامیت خواهی فرا می‌خواند، بنابراین باید در مقابل آن عامل قوی و بازدارنده باشد که جلوی این رذایل را سد کرده و فرد را به سمت عزت و عظمت انسان سوق دهد که یکی از این عوامل نماز است. در سرشت آدمی نسیان و فراموشی عجین با یکدیگرند. بنابراین هر لحظه بیم آن می‌رود که انسان خود و آفریدگارش را به فراموشی سپرده و مرتکب جرم شده و کمال و انسانیت خویش را در حیات حیوانی ببیند. این جاست که نماز او را بر مداومت بر ذکر، خواه در شب یا روز برمی‌انگیزاند و زمینه‌های نسیان و فراموشی را در فرد بر هم می‌کوبد. نماز موجب یاد خدا و دوری از غفلت و سرکشی و باعث خشوع، فروتنی و خواهان افزایش معنوی و مادی است.

محققین درباره تأثیر مذهب، محیط‌های مذهبی و آداب و رسوم دینی در سلامت روانی افراد، بهداشت روان جامعه و بهبودی بیماران روانی و مقاوم کردن افراد در برابر رخدادهای دردناک و ایجاد آرامش تحقیقاتی صورت داده‌اند و به دستاوردهای مهمی رسیده‌اند. با وجود اختلاف روش‌ها، محیط‌ها و موضوعات مورد بررسی، تقریباً همه این پژوهش‌ها تأیید می‌کنند که در محیط‌های مذهبی و جامعه‌هایی که ایمان مذهبی در آن‌ها بیشتر است، میزان اختلال‌های روانی و به ویژه افسردگی به طور محسوسی کمتر از میزان آن‌ها در محیط‌ها و جوامع مذهبی است و افراد مذهبی به طور کلی از سلامت روانی بیشتری در مقایسه با دیگران برخوردارند. چراکه میزان افسردگی و نگرانی در افرادی که همواره نماز می‌خوانند، کمتر از افرادی است که هرگز نماز به جای نمی‌آورند. وقتی فرد با خداوند متعال ارتباط معنوی دارد و با یاد او در عبادت مأنوس است، آرامش بالایی دارد و نگرانی‌ها و تشویش‌ها را به وسیله ارتباط با خدا تعدیل می‌کند و به سبب پیوند با آن اقیانوس بیکرانه رحمت و عظمت، به اطمینان و آسایش می‌رسد. عکس این معنا نیز درباره ترك ذکر الهی صادق است. از آن رو که ترك یاد خداوند، زمینه ساز شقاوت و بریده شدن از اصل خویش می‌شود و به از دست دادن سعادت می‌انجامد؛ تشویش خاطر، ناراحتی و اضطراب فرد را در پی دارد (طه: ۱۲۴).

■ نقش امر به معروف و نهی از منکر و کنترل اجتماعی در پیشگیری از جرم

در مکتب اسلام، افراد به گونه‌ای تربیت می‌شوند که براساس تعلیم و آموزش جهان بینی جامع دینی، پس از اسلام آوردن و درک صحیح از معارف اسلامی، ایمان و عشق و گرایش نسبت به اهداف و آرمان‌های دینی در آن‌ها شکل می‌گیرد و در نهایت در مرحله تقوی و اجرای حدود عملی دین، بار سنگین رسالت و مسئولیت همگانی بر دوش تمامی افراد جامعه اسلامی گذاشته می‌شود؛ به گونه‌ای که همگی در مقابل یکدیگر صاحب حق و تکلیف می‌شوند و سرنوشت فرد و جامعه در این نظام اجتماعی به هم گره می‌خورد و مصالح و مفاسد آن‌ها به هم پیوسته می‌شود. فریضه مهم و همگانی امر به معروف و نهی از منکر در چنین زمینه‌ای مطرح می‌شود و متکی بر مبنای ویژه‌ای است و اهداف مشخصی را هم دنبال می‌کند و در هر شرایطی با توجه به بینات، کتاب و میزان، این اصل در کار اصلاح زنان و مردان و کلیه افراد جامعه، نقش مؤثری ایفا نموده و از کارآمدی ویژه‌ای

Archive of SID

هم برخوردار است. فرمان قرآن است: «ولتكن منكم امة يدعون ان الخير و يامرون بالمعروف و ينهون عن المنكر و اولئك هم المفلحون (آل عمران: ۱۰۴) باید از میان شما جمعی دعوت به نيك و امر به معروف و نهی از منكر كنند و آنها همان رستگارانند.»

آیاتی که درباره امر به معروف و نهی از منكر نازل شده برای جلوگیری از وقوع جرم و سلامت جامعه است. در واقع امر به معروف و نهی از منكر به این معناست که جامعه به نوعی در مقابل قانون شکنی دیگران بی تفاوت نبوده و خود واپاشی داشته باشد؛ این موضوع بیش از آن که یک مسئله حکومتی باشد، یک موضوع مردمی است تا مردم در قبال قانون شکنی دیگران حساس باشند. در اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر و امر به معروف و نهی از منكر وظیفه را به عنوان وظیفه همگانی و متقابل مردم نسبت به یکدیگر، وظیفه دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت پیش بینی و اعلام کرده اند. به هر حال آنچه از مفاد مجموع آیات، روایات و مدلول اصل هشتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران بر می آید این است که تحقق امر به معروف و نهی از منكر در جامعه اسلامی ابزار خوبی برای پیشگیری از وقوع جرایم و انحرافات اخلاقی است. مسئولیت دولت در اجرای امر به معروف و نهی از منكر در جامعه، مانعی برای همکاری مردم با دولت اسلامی در راه امر به معروف و نهی از منكر نخواهد بود. زیرا این آموزه ها نه تنها روابط شهروندان نسبت به یکدیگر را پوشش می دهد و هر یک از آنها را در قبال دیگرانی مسئول و پاسخگو می داند، بلکه مسئولیت شهروندان نسبت به دولت مردان و متصدیان بخش های مختلف حکومت را نیز به رسمیت می شناسد (حاجی ده آبادی، ۱۳۷۹).

هر اجتماعی دارای مجموعه ای از آداب و رسوم است که خمیرمایه و زیرساخت های اصل تداوم حیات آن اجتماع است. فرآیند جامعه پذیری و نظارت اجتماعی جریانی است که سبب درونی شدن هنجارها و ارزش های اجتماعی می شود تا انسان بتواند خود را با ارزش ها و هنجارها به صورت آزادانه هماهنگ کند. مهم ترین مکانیسم های جامع پذیری یادگیری و درونی کردن است؛ در پرتو چنین ابزاری است که فرد به نيك نظارت کردن درونی دست می یابد که در فرض غیبت مراجع کنترل کننده اجتماعی بیرونی نیز رفتار فرد را هدایت می کند اما فرآیند جامعه

پذیری همواره موفق نیست (داوری، ۱۳۸۱). در این جاست که فرآیند دوم که از آن به نظارت یا کنترل اجتماعی تعبیر می‌گردد وارد عمل می‌شود. کنترل اجتماعی یکی از مهم‌ترین و متداول‌ترین مباحث جامعه‌شناسی است که درباره ابزارهای مختلفی که جامعه برای سر عقل آوردن اعضای عصیان‌گر خود به کار می‌گیرد (برگه پیتزال، ج ۱) بحث می‌کند. نظارت اجتماعی تحلیل فرآیندهایی است که میل به خنثی کردن تمایلات کج روانه دارند و به این شکل کنترل اجتماعی، وجه ترمیمی نظام اجتماعی به حساب می‌آید. فرآیند امر به معروف و نهی از منکر، از یک منظر می‌تواند ناظر به هر دو فرآیند کنترل اجتماعی و جامعه‌پذیری باشد. برخی امر به معروف و نهی از منکر را در زمره مکانیسم‌های کنترل اجتماعی قرار داده‌اند. نهی از منکر فرآیندی است که طی آن جامعه یا گروه افراد متدین با رفتارهای نابهنجار کجروانه مقابله کرده و تلاش می‌کنند از این نابهنجارها جلوگیری کرده و آن‌ها را به سمت هنجارهای دینی سوق دهند. به این ترتیب معنای مفهومی نهی از منکر در یک جامعه دینی و اسلامی همان نظارت اجتماعی در معنای جامعه‌شناسی است. (طالبان: ۵۷).

■ نقش انفاق و احسان در پیشگیری از جرم

یکی دیگر از آموزه‌های اخلاقی که دارای اثر بازدارندگی از جرم است، انفاق مال به افراد نیازمند است؛ زیرا به تجربه ثابت شده است که سهم قابل توجهی از آمار جرایم ناشی از فقر و محرومیت‌های مادی شخص مرتکب جرم است، به گونه‌ای که عامل فقر گرچه علت جرم نیست ولی نقش عمده‌ای در وقوع جرم ایفا می‌کند و در شرایطی می‌تواند منشأ سوق دادن فرد فقیر و محروم از حداقل امکانات زندگی به طرف جرم شود. از این رو در آیات قرآن کریم برای رفع محرومیت و تأمین نیازمندی‌های طبقات محروم جامعه راه‌های خاصی پیش بینی شده است که عمده‌ترین آن‌ها انفاق مال است، بدین معنی که انسان از آنچه که افزون به نیاز خود دارد، به نیازمندان انفاق کند. انفاق آثار فردی و اجتماعی متعددی دارد. اثر فردی انفاق تقرب به خداست که در آیات ۳۹ سبأ، ۹۹ توبه، ۹۶ اعراف، ۱۰۴ توبه، ۲۷۲ بقره، ۶۰ انفال، ۲۶۱ بقره ۷ حشر، ۹۲ آل عمران به این آثار اشاره دارد و زدودن گناه از آثار مهم انفاق است که در آیه ۲۷۱ سوره بقره به آن اشاره شده است: اگر انفاق‌ها را آشکار کنید، خوب است و اگر آن‌ها را

Archive of SID

مخفی ساخته و به نیازمندان بدهید، برای شما بهتر است و قسمتی از گناهان شما را می پوشاند و در پرتو بخشش در راه خدا، بخشیده خواهید شد و خداوند به آنچه انجام می دهید، آگاه است.

■ نقش ترویج اخلاق فاضله در پیشگیری از جرم

اخلاق فردی به مثابه نظام نظارت کننده قوی درونی، در مقابل قانون و پلیس که نظارت کننده های بیرونی هستند، عمل می کند. اخلاق اجتماعی نیز نوعی نظارت کننده غیررسمی است که به مراتب قوی تر و کارآمدتر از قانون است که ابزار نظارت رسمی به شمار می رود. بنابراین برای دنیای خوب، اخلاق اجتماعی و فردی به طور مساوی لازم است. در نقطه مقابل، حاکمیت رذایل اخلاقی و عدم وجدان اخلاقی، عامل بسیاری از بزهکاری های کوچک و بزرگ به شمار می آید. تحقیقات روانشناختی نشان می دهد که جنایت و بزهکاری، با درجه های پایین استدلال اخلاقی همراه است و حتی بین نوع جرمی که محکومان مرتکب می شوند و مرحله رشد اخلاقی آن ها رابطه وجود دارد. اخلاق فاضله می تواند مانع مهمی در برابر شهوت ها، خودپرستی ها و خودبینی ها باشد. شهوات بشری تنها در برابر يك نیروی اخلاقی معتبر باز می ایستد. اگر اقتدار اخلاقی وجود نداشته باشد، قانون جنگ حکم فرما است و ستیزه جویی به صورت پنهان یا به شکل حاد، حالتی مزمن به خود می گیرد. شریعت اسلام اخلاق را از اساسی ترین ارکان اجتماع می داند و در حمایت از آن می کوشد و با انحراف از این مسیر به شدت برخورد می کند. به گونه ای که برای بسیاری از رفتارهای ضد اخلاقی مجازات در نظر گرفته است (عوده، بی تا: ۲۰۸).

از سوی دیگر یکایک افراد را به اخلاق نیک دعوت می کند. پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) هدف از برانگیخته شدن خود را کامل کردن مکارم اخلاقی می داند. این ها همه از نقش بارز اخلاق در سعادت فرد و جامعه حکایت دارد. زیرا کسی که خود را به اخلاق نیکو آراست، به ندرت مرتکب جرم می شود. تشویق انسان ها به تلاش برای دستیابی به مکارم اخلاقی از سویی، ایشان را به سمت تکامل الوهیت خویش فرا می خواند و از سویی دیگر در تغییر جهتی آگاهانه و بی نظیر مانع از حرکت ایشان به سمت رذایل اخلاقی در درجه نخست و در نهایت فرو افتادن ایشان در ورطه بزهکاری می گردد. به این ترتیب اسلام تنها رذایل و

ناهنجاری‌ها و در نهایت بزهکاری‌ها را نشانه نمی‌رود؛ بلکه با پرورش محسنات اخلاقی در انسان‌ها، مانع از آن می‌شود که حتی خیزش به سمت رذایل صورت گیرد. به این ترتیب هر جامعه‌ای که بهتر بتواند در قالب‌های مختلف علمی، هنری، اجتماعی، فرهنگی و غیره به سمت ترویج و پرورش فضائل اخلاقی پیش برود، شاهد رذایل و ناهنجاری‌ها و بزهکاری‌های کمتری در سطح خود خواهد بود.

■ نقش تقوا و دوری از هواپرستی در پیشگیری از جرم

تقوا و رعایت حدود الهی، به عنوان مهم‌ترین ارزش اخلاقی است که انسان را به انجام وظایف خود و دوری از جرایم و انحرافات ملزم می‌کند. درحالی که هیچ ارزش اخلاقی دیگری، به اندازه تقوا مورد سفارش و دستور خداوند قرار نگرفته است و هیچ گروهی مانند متقین مورد ستایش واقع نشده‌اند (اعراف/۱۲۸/توبه/۷/ بقره/۱۹۴).

این ویژگی مهم اخلاقی که ثمره ایمان و اعتقاد انسان به خداوند و بازگشت به سوی اوست، به عنوان تنها راه سعادت و رستگاری انسان (نبا: ۳۱) تأثیر شگرفی بر رفتارها و تعاملات انسان‌ها با یکدیگر دارد، به گونه‌ای که انسان با تقوا، پیش از انجام هر عملی، آن را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و تنها در صورتی که آن را مطابق با معیارهای الهی و انسانی بداند، اقدام می‌کند و در غیر این صورت هرگز مرتکب آن نخواهد شد. علاوه بر این، برخورداری از این ویژگی‌های اخلاقی، انسان را نسبت به اعمال و رفتار دیگران نیز حساس و مسئول قرار می‌دهد. به گونه‌ای که سعی می‌کند دیگران را نیز به انجام رفتارهای پسندیده سفارش کند و از انجام کارهای ناپسند باز دارد. گناه و شهوت پرستی عاملی ویرانگر است که قلب آدمی را تاریک می‌کند و قابلیت درک حقایق را از او می‌گیرد. آن‌گاه که قلب انسان از درک حقایق محروم می‌گردد، استعدادهای مثبت او از میان می‌رود و استعدادهای منفی او رشد می‌کند. این‌ها فرد را به ورطه رفتارهای مجرمانه می‌کشاند تا آن‌جا که خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید این فرآیند انسان را تا مرز الحاد و بی‌دینی تنزل می‌دهد. علاوه بر این، هواپرستی، آدمی را از تشخیص درست باز می‌دارد و مانع حرکت تکاملی انسان می‌شود.

■ نقش عفو و ایثار در پیشگیری از جرم

از ارزش‌های اخلاقی که می‌تواند مانع از ارتکاب جرم گردد، عفو و گذشت است. اگرچه از دیدگاه قرآن کریم، مقابله به مثل در برابر رفتار ظالمانه دیگران به عنوان يك حق پذیرفته شده است (شوری: ۳۹)، با وجود این عفو، گذشت و بردباری در برابر ظلم دیگران نیز به عنوان یکی از ویژگی‌های مورد تأکید، قرار گرفته است. برخورداری از این ویژگی، موجب می‌شود که انسان خشم و غضب ناشی از رفتار دیگران را که می‌تواند منشأ عکس‌العمل‌های شدید شود، کنترل کند و از به وجود آمدن تنش و درگیری در روابط خود با دیگران جلوگیری کند. انفاق و احسان در مواردی تحقق پیدا می‌کند که انسان آنچه را افزون بر نیاز خود دارد، در اختیار نیازمندان قرار دهد؛ اما مرحله بالاتری را قرآن بیان می‌کند که از آن به ایثار نام می‌برد و آن ترجیح دادن دیگران بر خود و تأمین نیازمندی‌های دیگران به رغم نیاز خویش است.

■ نقش حسن ظن در پیشگیری از جرم

یکی از آموزه‌های اخلاقی دیگر که می‌تواند اثر پیشگیرانه داشته باشد و از بروز تنش و درگیری در روابط افراد با یکدیگر جلوگیری کند، حسن ظن به دیگران در اعمالی است که از آن‌ها سر می‌زند. سوءظن و بدگمانی به دیگران، منشأ تصورات غیرواقعی نسبت به آنان و در نتیجه دگرگونی در روابط با آن‌ها خواهد شد. به همین دلیل، آموزه‌های اخلاقی اسلام، انسان‌ها را به حسن ظن بر بهترین وجه ممکن توصیه کرده است و سوءظن به دیگران را در بسیاری از موارد، نه تنها امری غیراخلاقی، بلکه گناه و معصیت دانسته است و از آن نهی کرده است (حجرات: ۱۲). ضمن این که از دیدگاه جرم‌شناختی، سوءظن به دیگران و افراط در این امر می‌تواند موجب پدید آمدن بیماری توهم نسبت به آنان و در نتیجه دشمن‌انگاشتن آنان و حتی تلاش برای از بین بردن دشمنان شود که خود عامل جرم‌زا است.

■ نقش عفت، پاکدامنی و حجاب در پیشگیری از جرم

عفت و پاکدامنی از جمله عواملی است که زمینه‌بازندگی را فراهم آورده و مانع از بروز رفتارهای مجرمانه می‌گردد و شخصیت انسان را از پستی و انحطاط مصون نگه می‌دارد. امام علی علیه السلام در اشاره به تأثیر بالای عفت بر رشد و تعالی شخصیت انسان می‌فرماید: چه بسا عقیف

پاکدامن از زمره فرشتگان محسوب می‌گردد (نهج البلاغه، حکمت ۴۶۶). برای نشان دادن نقش عفت بر شخصیت می‌توان حضرت یوسف علیه السلام را مثال آورد. اگر آن حضرت در دنیا عزت یافت (یوسف: ۵۶) و در قیامت از پاداش مضاعف برخوردار خواهد گشت، به این دلیل است که پاکدامنی را پیشه خود ساخت و با قدرت تمام از چنگ شهوت گریخت و زندان را بر آنچه از او درخواست شد، ترجیح داد.

یکی از ابعاد پاکدامنی رعایت حجاب و پوشش اسلامی است. مفاد آیات ۳۰ و ۳۱ سوره نور به وظایف زن و مرد در معاشرت (ارتباط) با یکدیگر احکامی ویژه دارد؛ هر مسلمان، چه مرد و چه زن، باید از چشم چرانی و نظربازی اجتناب کند. زنان باید آرایش و زیور خود را بر دیگران آشکار نسازند و درصدد تحریک و جلب توجه مردان برنایند، یعنی به جلوه‌گری و خودنمایی نپردازند. از همین رو است که اسلام می‌خواهد انواع لذت‌های جنسی، چه بصری و لمسی و چه نوع دیگر، به محیط‌های خانوادگی و در کادر ازدواج اختصاص یابد. بنابراین حجاب مختص به پوشش ظاهری زن و مرد نیست و دامنه‌ای گسترده دارد. بنابراین رعایت حجاب در همه ابعاد آن می‌تواند علاوه بر بالا بردن ضریب امنیت جامعه و نهاد خانواده، نقش بسزایی در پیشگیری از برخی جرایم، خاصه جرایم منافی عفت و جرایم خشونت‌آمیز علیه زنان ایفاء کند. از این رو، اعتقاد افراد به رعایت موازین شرعی در برخورد با نامحرم بدان نحو که مورد تأکید دین مبین اسلام است، می‌تواند روشی هوشمندانه و مترقی در حفظ کرامت و امنیت زن و کاهش آسیب‌پذیری باشد.

■ نقش الگوپذیری و دوری از همنشینی با ناهالان در پیشگیری از جرم

اگرچه انسان موجودی اجتماعی و ناگزیر از معاشرت با دیگران است، نباید از این واقعیت غفلت کرد که گاه همنشینی و معاشرت با فرومایگان، آدمی را به پرتگاه پستی و خواری می‌کشاند و به دره تباهی، فرو می‌اندازد. چراکه انسان‌های تربیت یافته و نیک رفتار در معاشرت با دیگر افراد تربیت نیافته همچون پنبه‌ای در مجاورت آتش و شیشه‌ای در کنار سنگ هستند. از این رو نباید با هر کسی دست برادری داد.

■ نقش کسب علم و تذکر در پیشگیری از جرم

رشد و بالندگی تنها با رفتار ارادی و آگاهانه امکان‌پذیر است و بدیهی است تا علم و معرفت نباشد، میل و اراده به کمال مطلوب حاصل نمی‌گردد، پس باید

Archive of SID

آموخت و معرفت لازم را کسب کرد و از روی آگاهی، گام در مسیر زندگی نهاد و حرکت تکاملی را آغاز کرد؛ چراکه حرکت بدون علم و بصیرت حرکت در ظلمت و تاریکی است.

تأثیر علم و معرفت در بالندگی انسان تا آن جاست که قرآن علم و آگاهی را عاملی برای برتری انسان و فرشتگان دانسته است. قرآن کریم در این باره می فرماید: «رَفَعَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ درجات: خداوند درجات کسانی را که ایمان آورده اند و (نیز) آنان را که از علم برخوردارگشته اند، بلند می گرداند. (مجادله: ۱۱)».

یکی از راهزنانی که آدمی را از کوی کرامت باز می دارد، نادانی و ناآگاهی است. کسی که از علم و معرفت دینی بی بهره است، نه هدف را می داند که چیست و نه راه را می شناسد که کدام است؟ از این رو ناتوان از ادامه حرکت تکاملی است؛ چراکه حرکت بدون علم و بصیرت حرکت به سوی بالندگی نیست، بلکه به سوی انحطاط و تباهی است. رفتار مجرمانه می تواند نمایانگر یکی از جلوه های عدم علم و آگاهی باشد که فرد مجرم را به سوی رذایل اخلاقی رهنمون شده است. امام علی (ع) می فرماید: «لیثی لو أن العباد حين جهلوا وقفوا لم يكفروا و لم يضلوا: اگر بندگان در هنگام نادانی از ادامه راه باز می ایستادند؛ نه کافر می شدند و نه گمراه» آن حضرت در این باره که نادانی و ناآگاهی عاملی زیانبار است، گاه آن را مایه خواری انسان می داند (نهج البلاغه، حکمت ۲۸۰). امام علی علیه السلام در جایی دیگر در این باره که شخص نادان موجودی بی تقواست و شخصیتی پست دارد، می فرماید: «نادان صخره ای است که آبی از آن نمی جوشد، درختی است که برگی از آن نمی روید و زینتی است که بوته ای در آن رشد نمی کند (لیثی واسطی: ۶۳)» علم آموزی و بالا بردن آگاهی های فردی و اجتماعی از جنبه های مختلف می تواند در کاهش جرم مؤثر باشد. از سویی با آشنایی با معارف دینی گاهی فرد به عواقب نیکو یا ناپسند جزئی ترین رفتار و آثار دنیوی و اخروی آن آگاه می شود و از حرکت در بیراهه های جرم و انحراف خودداری می کند. از سوی دیگر با یادگیری علوم و فنون روز دنیای خود، مسیری همواره در امرار معاش و برآوردن نیازهای طبیعی و فطری خود فراهم می آورد. ضمن این که آگاهی از نیازهای اساسی و غیراساسی انسانی و روش های مناسب ارضای آن ها زمینه ای مناسب را

برای رشد و تعالی فرد فراهم می آورد (اعراف: ۱۷۹). مسئله تذکر چنان است که قرآن کریم آن را از وظایف پیامبران می داند که به کمک آن فطرت های خفته، غفلت زدگان را بیدار می ساختند، آنان را با خدا و هدف حیات آشنا می کردند و به سوی هدف، راهنمایی می کردند (ذاریات: ۵۵) اهمیت این موضوع را در شیوه حضرت ابراهیم علیه السلام می بینیم که آن حضرت با تذکر خود، غفلت زدگان را از خواب غفلت بیدار ساخت. آنان که با خود بیگانه بودند با تذکر ابراهیم به خود آمدند و به خویشتن خویش بازگشتند. آن گاه که برای چند لحظه پرده غفلت کنار رفت و دیدند که با بت پرستی از مسیر رشد منحرف گشته و از حرکت تکاملی بازمانده اند، خود را ملامت کردند و یکدیگر را ستمکار خواندند (انبیاء: ۶۴). چنانکه از آیات مبین قرآن کریم استفاده می شود، کسب علم و آگاهی به تنهایی کافی نیست، چراکه نفس آدمی فراموشکار است و چه بسا مرور زمان و عوامل زیست محیطی، غبار فراموشی را بر آن بنشانند و از این رو است که ذکر و تذکر بسیار مورد تأیید و تأکید متون دینی قرار گرفته است.

■ نقش اجرای عدالت در جامعه در پیشگیری از جرم

در آموزه های قرآنی یکی از فلسفه های بنیادین برانگیخته شدن پیامبران، اجرای قسط و عدل قلمداد شده است. ریشه بسیاری از جرایم در بسترهای آسیب گونه اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی نهفته است. در واقع، فقدان فرصت های قانونی و بی عدالتی در توزیع فرصت ها، زمینه رفتارهای ضد اجتماعی را فراهم می کند. بی عدالتی و عدم اجرای عدالت اجتماعی، زمینه ساز بسیاری از جرایم، گناهان و کجروی ها در جامعه است و در جهان بینی توحیدی عدالت جایگاه بسیار رفیعی دارد و در واقع یکی از مهم ترین روش های پیشگیری از جرم، اجرای عدالت است. نظام تکوینی عالم بر عدالت نهاده شده است و نظام تشریحی نیز آنگاه سامان می یابد که بر عدالت متکی باشد.

«وَالسَّمَاءُ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ: و آسمان را بر افراشت و ترازو را گذاشت تا مبادا از اندازه درگذرید و وزن را به انصاف برپا دارید و در سنجش مکاهید.» در مرحله اول سخن از میزان و معیار و قوانینی است که خداوند در سراسر عالم هستی قرار داده است و در مرحله دوم سخن از عدم طغیان انسان ها در تمام موازین زندگی فردی و اجتماعی است

Archive of SID

که طبعا دایره محدودتری دارد و در مرحله سوم روی مسئله وزن به معنی خاص آن تکیه کرده و دستور می‌دهد که در سنجش و وزن اشیاء به هنگام معامله چیزی کم و کسر نگذارند و این مرحله محدودتر است. (تفسیر نمونه: ۱۰۸) اجرای عدالت یکی از وظایف مهم و مسئولیت‌های اساسی رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله و سلم بوده است. خداوند فرمود: «لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيُقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ: به راستی {ما} پیامبران خود را با دلایل آشکار روانه کردیم و با آن‌ها کتاب و ترازو را فرود آوردیم تا مردم به انصاف برخیزند(حدید: ۲۵).»

در جمله لِيُقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ از «خودجوشی مردم» سخن می‌گوید، نمی‌فرماید هدف این بوده که انبیاء انسان‌ها را وادار به اقامه قسط کنند، بلکه می‌گوید هدف این بوده که مردم مجری قسط و عدل باشند. آری مهم این است که مردم چنان ساخته شوند که خود مجری عدالت گردند و این راه را با پای خویش پیوند. ولی از آنجا که به هر حال در یک جامعه انسانی هر قدر سطح اخلاق و اعتقاد و تقوا بالا باشد باز افرادی پیدا می‌شوند که سر به طغیان و گردنکشی بردارند و مانع اجرای قسط و عدل شوند لذا در ادامه آیه می‌فرماید: «ما آهن را نازل کردیم که در آن قوت شدیدی است و نیز منافی برای مردم» (تفسیر نمونه: ۳۷۳).

پیامبران نیز، با توجه و اتکای بر سنت تاریخی، برای پاسداری از حق و نشر عدالت و اصلاح در اجتماع تلاش می‌کردند، زیرا آنان نسبت به سنت‌های جاری در تاریخ، شناختی درست و یقینی قطعی داشتند و این قوانین و سنت‌ها، سنت الهی است که خدا آن‌ها را با حسابی دقیق و محکم و مبتنی بر اساس علیت و معلولیت جعل و تقدیر کرده است (حکیمی: ۳۷۳). امام علی علیه السلام پیوسته برای تحقق عدالت تلاش می‌کرد و همگان را به اجرای عدالت سوق می‌داد. از آن امام پرسیدند: از عدل (دادگری) وجود (بخشنده‌گی) کدام بهتر است؟ فرمود: «الْعَدْلُ بَصْعَ الْأُمُورِ مَوَاضِعُهَا وَالْجُودُ يُخْرِجُهَا عَنْ حِجَّتِهَا وَالْعَدْلُ سَائِسُ عَامٍ وَ الْجُودُ عَارِضٌ خَاصٌ: عدالت هر چیز را در جای خود می‌نهد و جود هر چیز را به مصرف خود می‌رساند. عدالت تدبیرکننده‌ای است به سود همگان و جود امری است خاص. پس عدل شریف‌تر و با فضیلت‌تر است.» و نیز فرمود: «إِنَّ فِي الْعَدْلِ سَعَةً وَ مِنْ ضَاقٍ عَلَيْهِ الْعَدْلُ فَالْجُورُ عَلَيْهِ أَضِيقٌ: یقیناً گشایش و آزادگی در

عدل است و کسی که محیط عدل و داد در نظرش تنگ آید عرصه جور و ستم بر وی تنگ تر خواهد بود. (نهج البلاغه: ۵۵۳) عدالت بیش از هر چیز دیگر گنجایش دارد که همه را راضی کند؛ یگانه ظرفیت وسیعی که می تواند همه را در خود جمع کند و زمینه رضایت عموم واقع گردد عدالت است. اگر کسی در اثر انحراف طبیعت و در اثر حرص و آز، به حق خود و حد خود قانع نباشد و قناعت به حق بر او فشار بیاورد، جور و ظلم به او بیشتر فشار خود آورد. (مطهری: ۲۳۲) بر این اساس، اجرای عدالت، مهم ترین و برترین عامل پیشگیری از وقوع جرم و بزه است و هر نظام صالحی باید تحقق آن را در اولویت برنامه های خود قرار دهد.

■ نقش بهره گیری صحیح و منطقی از مال و ثروت در پیشگیری از جرم

مال و ثروت در آموزه های قرآنی از اهمیت ویژه ای در حیات بشری برخوردار است. بر اساس برخی از آیات قرآنی مانند: «الهیکم التکاثر (تکاثر: ۱)» مال و ثروت زمینه ساز غفلت از یاد خداوند و در نتیجه غرور و فریفتگی و گرایش به گناه و جرم بوده و انسان به وسیله آن مورد آزمایش و امتحان قرار می گیرد و بر اساس برخی از آیات، مال و ثروت مایه استواری و حیات انسان ها و جوامع بشری و از منابع مهم قدرت است. بنابراین مال و ثروت از این حیث که چگونه به دست آمده و تولید شده و در چه مسیری مورد استفاده قرار می گیرد، حائز اهمیت و شایان توجه است. قرآن پیرامون اهمیت و جایگاه مال و ثروت می فرماید: «(و لا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا (نسا: ۵) و مال و ثروت خود را که خداوند آن ها را مایه استواری شما قرار داده است به سفیهان و نادانان واگذار نکنید.» مال و ثروت که موجب استواری و پابرجایی و قدرت و توانمندی است اگر در مسیر صحیح به کار گرفته شود، موجب پیشگیری از جرم و جنایت و کجروی است و برعکس، فقدان مال و ثروت یعنی فقر، زمینه ساز کجروی و گناه و جرم است؛ به این دلیل که فقدان مال زمینه ساز سستی و عدم توانایی و محرومیت بوده و محرومیت ها زمینه ساز تباهی و کجروی است.

■ نقش دعا و تقاضا کردن از خداوند در پیشگیری از جرم

در آموزه های اسلامی و توحیدی «دعا» یکی از سازوکارهای ارتباط با خداوند سبحان است که تأثیرات شگرف و سازنده ای در کمال انسانی و بازداشتن او از کژی و گمراهی دارد. بسیاری از روان شناسان و اندیشمندان نیز برای نیایش و دعا جایگاه

Archive of SID

و اهمیت ویژه‌ای را در مکتوبات خویش قائل شده اند. در آموزه‌های قرآنی دعا و مناجات و خواستن نیازها از خداوند زمینه رشد و تعالی و کمال انسانی است. «و إِذَا سَأَلْتُمْ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَ لِيُؤْمِنُوا بِئِ لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ (بقره: ۱۸۶)» و هنگامی که بندگان من از من سؤال و تقاضایی نمایند پس من نزدیک بوده و تقاضای آنان را اجابت می‌نمایم هنگامی که مرا بخوانند پس سوی من بیایند و به من ایمان آورند تا اینکه رشد یافته و رستگار شوند».

فرهنگ شدن دعا به مفهوم صحیح آن در کنار تلاش و کوشش جدی و اعتقاد به اینکه خداوند خواسته‌های انسان را عطا می‌کند، از عوامل مؤثر در تکوین جامعه صالح، سالم و مطلوب است؛ جامعه‌ای که در آن زمینه‌های کثروی، جرم و جنایت و گناه اندک است.

■ نقش استغفار و توبه در پیشگیری از جرم

استغفار به معنای طلب آمرزش گناهان از خداوند سبحان و توبه به معنای بازگشت به وضع پیشین پاکی است. بر اساس آموزه‌های قرآنی و تعالیم ائمه معصومین علیهم السلام، استغفار و توبه هر کدام دو سازوکار مقرون به هم و مؤثر در فرآیند عبودیت و بندگی خداوند و پاک شدن از گناه و معصیت هستند و همچنین مرتبه و سازوکاری برای پیشگیری از گرایش و ابتلای مجدد به گناه و کجروی است. استغفار در قرآن و معنویت، مقدمه و دروازه‌ای برای بازگشت و توبه است. در سوره مبارکه آل عمران آمده است: «وَ الَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَ مَنْ يَعْمُرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ وَ لَمْ يَصِرُوا عَلٰی مَا فَعَلُوا وَ هُمْ يَعْلَمُونَ (آل عمران: ۱۳۵)» کسانی که وقتی مرتکب گناهی شده یا به خویشتن ظلمی کردند به یاد خدا افتاده و از گناهان خود طلب آمرزش نمودند و چه کسی غیر از خدا گناهان را مورد آمرزش قرار می‌دهد در مورد کسانی که اصرار بر کردار زشت گذشته خویش نداشته و می‌دانند. «در آموزه‌های قرآنی استغفار و توبه فردی و اجتماعی مورد تأکید قرار گرفته است. آیه‌ای که در بالا ذکر شد، نمادی از توبه و بازگشت فردی و آیه ۵۲ سوره مبارکه هود نمادی از استغفار و توبه اجتماعی است. «يَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يَرْسُلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَ يَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ وَ لَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمًا (هود: ۵۲)» ای مردم سرزمین من از خداوندتان طلب آمرزش نمایید سپس به سوی او بازگردید در این صورت باران رحمت الهی مستمر

بر شما خواهد بارید و بر نیرو و توان شما اضافه خواهد شد و مجرمان را به دوستی و سرپرستی خود برنگزینید. « براساس آیه مزبور، استغفار و توبه زمینه ساز نزول رحمت خداوند و همچنین قدرت یافتن است. این نکته بسیار ارزشمندی در ظرایف قرآنی است و در واقع استغفار و توبه را می توان از منابع بسیار مهم قدرت و توانایی تلقی نمود.

■ نقش صداقت و پرهیز از دروغ در پیشگیری از جرم

صدق و راستی از مؤلفه های بسیار ارزشمند سلامت و صلاح و رستگاری است و برخلاف آن دروغ و دروغگویی از مؤلفه های بسیار مهم کژی و انحرافات است. در ادبیات و آموزه های اسلامی، دروغ کلید سایر گناهان قلمداد شده است. از امام کاظم علیه السلام نقل شده است که فرمودند: «مَنْ صَدَقَ لِسْنَهُ زَكِيَ عَمَلِهِ؛ هر کس زبانش راست بگوید کردارش پاک می شود. « مطالعه در بسیاری از جرایم و گناهان حاکی از این واقعیت است که منشأ بسیاری از آن ها دروغ و عدم صداقت بوده است. امام باقر علیه السلام در اهمیت صداقت و راستی می فرماید: «لَا فَاصِدُقُوا فَإِنَّ اللَّهَ مَعَ الصِّدْقِ؛ همانا راست بگویید که خدا با راستی است». در سخن ژرف و حکیمانه ای از امام صادق علیه السلام صداقت و راستگویی و امانتداری معیار اساسی دینداری و ایمان قلمداد شده است: «لَا تُنْظَرُوا إِلَى طُولِ رُكُوعِ الرَّجُلِ وَ سُجُودِهِ فَإِنَّ ذَلِكَ شَيْءٌ قَدْ اِعْتَادَهُ وَ لَوْ تَرَكَهُ اسْتَوْحَشَ لِذَلِكَ اِنْظَرُوا إِلَى صَدَقِ الْحَدِيثِ وَ اِدَاءِ اَمَانَتِهِ» برای شناخت دینداری افراد به طولانی شدن رکوع و سجده او نگاه نکنید، چرا که به آن عادت کرده و اگر ترکش کند وحشت زده می شود، اما به راستگویی و امانتداری او توجه کنید». (طباطبایی، ۱۳۸۶) صداقت دارای بعد فردی و اجتماعی است و اگر در جامعه ای صداقت و راستی به شکل يك فرهنگ دربیاید، آن جامعه به سمت سلامت، پاکی، آرامش و امنیت پایدار حرکت خواهد کرد و جرم، کژی و گناه در آن جامعه کم خواهد شد. پرهیز از گناهان زبانی وظیفه ما مسلمانان در قبال زبان خویش در سبک زندگی اسلامی است.

بخش دوم: نظریات و رویکردهای غربی در خصوص پیشگیری از جرم

شکل گیری جرم شناسی پیشگیری به عنوان یکی از شاخه های اصلی در جرم شناسی کاربردی، به پیشگیری از بزهکاری خارج از چارچوب نظام کیفری و قبل از وقوع جرم توجه شد. در واقع، این شاخه از جرم شناسی بر اساس یافته های جرم شناسی نظری از بزهکاری در سطح خرد و کلان، الگوها و سیاست های پیشگیری از وقوع جرایم را بیان می کند. بنابراین؛ در ذیل به مهمترین نظریاتی خواهیم پرداخت که به تکمیل مدل پیشگیری اجتماعی کمک کرده اند.

■ نظریه بی سازمانی اجتماعی

شاو و مک کی که از اعضای مکتب شیکاگو بودند اساس این تئوری آن است که برخی اجتماعات به خاطر اختلال در فرآیندهای رسمی و غیررسمی کنترل اجتماعی، قادر به خود تنظیمی مؤثر نیستند. این شرایط منجر به مختل شدن ساختار سازمانی محله می شود که سست شدن پیوندهای ساکنان نسبت به همدیگر و نسبت به اجتماع را به دنبال خواهد داشت. در نتیجه برخی ساکنان به طور طولانی مدت از کنترل های اجتماعی هنجاری پیروی نخواهند کرد. چراکه این اجتماعات بی سازمان قادر به درک ارزش های مشترک ساکنان و حل مسائل مختلف نیستند. به خاطر اینکه آن ها نمی توانند وفاق مربوط به ارزش ها، هنجارها، نقش ها یا توافقات سلسله مراتبی را در میان اعضایشان ایجاد یا حفظ نمایند. (چلبی، ۳۸۴: ۱۱) برطبق تئوری بی سازمانی اجتماعی اجتماعات سازمان نیافته تا حدودی گرفتار جرم و شرایط منفی دیگر می باشند؛ به خاطر آنکه کنترل اجتماعی در این گروه ها پایین است.

■ نظریه حمایت اجتماعی

مدل حمایت اجتماعی از سوی کوهن پیشنهاد شده است. وی بعد از بررسی دقیق تحقیقات و تئوری های موجود در زمینه جرم، به این بحث پرداخت که حمایت اجتماعی باعث کاهش حرکت های جنایی می گردد. در واقع مدل حمایت اجتماعی پیشنهاد می کند که جرایم محله و بی نظمی های موجود در آن خوراک خود را از جوامع مردمی به دست می آورند. یعنی برای آن ها حمایت اجتماعی، دارای سازماندهی ساختاری و فرهنگی نیستند. (روزنبا، ۱۳۸۴: ۳۲) به دلیل فردگرایی یا علایق فردی، مردم زمان کمی را برای پرداختن به مشکلات همسایه ها، دلسوزی

برای افراد نه چندان خوشبخت و ابراز حمایت های گوناگون از افرادی که در خارج از خانواده آنها هستند، صرف می کنند. کولن پیشنهاد می کند که خصوصیات یک جامعه جرم خیز را که به طور مرسوم از آن به عنوان نشانه سازمان نیافتگی تعبیر می کنند، مثل جدایی خانواده، روابط ضعیف دوستانه، نرخ کم مشارکت افراد در برنامه های داوطلبانه - به سادگی می توان حمایت ضعیف اجتماعی تعبیر کرد. به طور ذاتی فقدان شبکه های غیررسمی کمک رسانی می تواند به اندازه فقدان شبکه کنترل رسمی باعث وقوع جرم در محله شود. این مدل ها با تمرکز بر روی احیا نمودن کنترل اجتماعی یا گسترده کردن مکانیسم حمایت اجتماعی مورد نیاز برای پیشگیری از رفتارهای ضداجتماعی و ناکارآمد می توانند راه حل های زیادی را برای معضل جرایم و بی نظمی محلات ارائه دهند. پس همان طور که کولن اظهار نمود این راه حل ها وابسته و مکمل یکدیگرند؛ چراکه حمایت اجتماعی، اعتماد و احترام پیش شرط های لازم جهت بکارگیری کنترل اجتماعی می باشند.

■ نظریه فشار

جامعه شناسانی که جرم را به عنوان نتیجه مستقیم فقر و خشم طبقه پایین می دانند به عنوان نظریه پردازان فشار نامیده می شوند. (اگینو، ۱۹۹۵: ۲۸) آنها معتقدند اگر چه اکثر مردم اهداف و ارزشهای مشابهی دارند اما توانایی دستیابی به اهداف شخصی به وسیله طبقه اقتصادی اجتماعی محدود شده است. فشار در مناطق مرفه به خاطر در دسترس بودن فرصت های آموزشی و رفاهی ناچیز است اما در مناطق بی سازمان به خاطر اینکه راه های مشروع و قانونی حصول موفقیت بسته است، فشار رخ می دهد. مردم تهیدست برای رهایی از فشار ممکن است از روش های منحرفانه مانند سرقت، داد و ستد مواد مخدر یا طرد اهداف اجتماعی پذیرفته شده و جایگزین کردن اهداف انحرافی دیگر، برای رسیدن به اهدافشان استفاده کنند. (سی گل ۲۰۰۱: ۲۰۰) پس از انتشار کتب کلوارد و اهلین یک طرح راهبردی برای کاهش جرایم و بزهکاری های اطفال و نوجوانان تدوین و تهیه شد. نتیجه آن نیز تصویب قانون کنترل و پیشگیری بزهکاری اطفال و نوجوانان در سال ۱۹۶۱ بود. (ولد، ۱۳۸۰: ۲۳۱) قانون تصویب شده بر اساس مطالعات کلوارد و اهلین بر یک برنامه کنشی فراگیر مبتنی بود. این برنامه مشتمل بر بهبود آموزش و پرورش، ایجاد فرصت های کاری، سازماندهی اجتماع های طبقه فرودست و فراهم آوردن خدمات

برای افراد، گروه‌ها و خانواده‌ها می‌باشد.

■ نظریه پیوند افتراقی

ادوین اچ. ساترلند از اعضای مکتب شیکاگو جرم رابه آنچه تفاوت ارتباطات نامیده است مربوط می‌داند به نظر ساترلند اکثر رفتار بزهکارانه درون گروه‌های نخستین به ویژه گروه همسالان فراگرفته می‌شود. (گیدنز ۱۳۷۹: ۱۴۰) ساترلند در نظریه پیوند افتراقی نشان می‌دهد که جنایت و انحراف از طریق انتقال فرهنگی در گروه‌های اجتماعی و محیط اجتماعی آلوده به فساد یاد گرفته می‌شود و به وقوع می‌پیوندد. بحث ارتباط با گروه‌های بزهکار از این نظر مطرح می‌شود که معمولاً آن‌ها در محله‌های آسیب‌زا و محروم از نظر اقتصادی زندگی می‌کنند که فاقد امکانات لازم برای يك محله شهری مانند فرهنگسرا، ورزشگاه و سایر مکان‌های فرهنگی، هنری و ورزشی می‌باشد. در نتیجه افراد به علت ارتباط بیشتر با گروه‌های بزهکار، این اعمال را یاد می‌گیرند. (همان منبع: ۱۶۴).

■ تئوری کنترل اجتماعی

هیرشی که از مهمترین نظریه پردازان کنترل اجتماعی است، معتقد است کجروی معلول گسستگی یا ضعف تعلق فرد به جامعه است. وی مدعی است که پیوند میان فرد و جامعه علت همنوایی و عامل اصلی کنترل رفتارهای فرد است و ضعف این پیوند یا نبود آن موجب اصلی کج رفتاری است. به نظر هیرشی افرادی که به طور ضعیف به جامعه متصل شده باشند امکان دارد قربانی الگوهای مجرمانه شوند. هیرشی معتقد است با وجود اینکه تمام افراد بالقوه مستعد انجام جرم و هنجارشکنی هستند، اما به خاطر ترس از اینکه عمل مجرمانه به روابط آن‌ها با خانواده، دوستان، همسایه‌ها، معلمان و کارفرمایان شان آسیب برساند خود را کنترل می‌کنند (هیرشی، ۱۹۶۹: ۳۴).

■ نظریه محرومیت نسبی

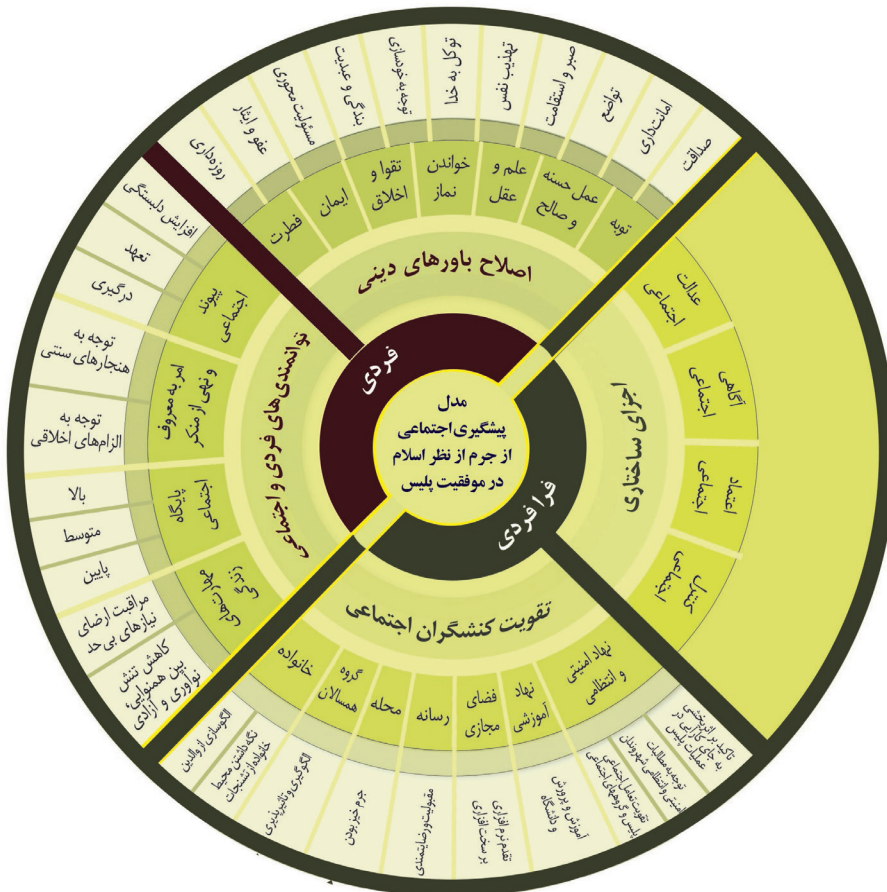
مفهوم محرومیت نسبی به وسیله جامعه‌شناسانی چون پیتربلاو و جودیت بلاو مطرح شده است که مفاهیمی از تئوری آنومی را با یافته‌هایشان در مدل بی‌سازمانی اجتماعی ترکیب کردند. (سی گل، ۲۰۰۱: ۲۰۴).

نظریه پردازان این تئوری معتقدند که مردم دست به مقایسه بین خود و امکانات طبقه بالاتر می‌زنند و از این نظر محرومیت نسبی برای همه به وجود می‌آید و

۸۵

دست زدن به اعمال غیر قانونی برای رسیدن به سطح بالاتر به وجود می آید. نظریه محرومیت نسبی معتقد است افرادی که در مناطق حاشیه‌ای شهر زندگی می‌کنند و راهی برای ارضای نیازهای بنیادی خود نمی‌یابند، دست به جرایمی مانند دزدی و تجاوز می‌زنند. البته محرومیت نسبی محدود به طبقات پایین نیست و افراد ثروتمند هم زمانی که در رسیدن به اهداف و آرزوهای خود ناکام می‌مانند، خصوصاً زمانی که دستاوردهای خودشان را با دستاوردهای موفقیت آمیز قشر بالاتر از خود مقایسه می‌کنند، احساس محرومیت و ناکامی می‌کنند و احتمال دارد از وسایل غیر قانونی برای دستیابی به هدفهای مورد نظرشان استفاده کنند. باتوجه به تئوری‌های مطرح شده؛ هیرشی، ساترلند، بی‌سازمانی اجتماعی، فشار، یادگیری، حمایت اجتماعی، کنترل اجتماعی پیوند افتراقی، محرومیت نسبی عواملی نظیر آرزوهای بی‌حد، از هم پاشیدگی هنجارها، ناتوانی در ارضای نیازهای بی‌حد، ضعف در دلبستگی، تعهد، درگیری، اعتقاد اجتماعی، هویت‌پذیری الگوهای بزهکاری، ضعف در کسب فرصت‌ها، مهارت‌ها و انتقال ارزشهای، نقصان و ناکارآمدی جریان جامعه‌پذیری، نقصان و ناکارآمدی جریان کنترل اجتماعی، شرایط یادگیری بزهکاری، درونی نکردن هنجارها، تنش‌های متعددی بین هم‌نوایی، آزادی و نوآوری، عدم تطابق در پذیرش محتوای اجتماعی، فرصت‌های نابرابر، ناهمگن بودن اهداف و روشها، الزامهای اخلاقی، کاهش فرصت ارتکاب به جرم از جمله عوامل می‌باشند که چنانچه اقدامات لازم در خصوص آن صورت گیرد به پیشگیری اجتماعی از جرم منتهی می‌شود.

سؤالات تحقیق

الف - سؤال اصلی:

■ نقش مولفه‌های تاثیرگذار در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرم چیست؟

ب- سؤال های فرعی:

■ ابعاد پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس کدام است؟
 ■ مولفه‌های تاثیر گذار موفقیت پلیس در پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام کدام است؟

- شاخص‌های تاثیر گذار در موفقیت پلیس هر یک از مولفه‌های پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم از نظر اسلام کدام است؟
- اولویت بندی شاخص‌های تاثیر گذار در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرم کدام است؟

روش تحقیق

این تحقیق از نظر نوع کاربردی و از نظر روش تحقیق، با توجه به ابعاد متغیرهای تحقیق از دو روش کیفی و کمی استفاده شده است. جامعه آماری روش اکتشافی ۵۰ نفر از مدیران ارشد پیشگیری از جرم است که به صورت هدفمند انتخاب شده اند. در این بخش ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه عمیق می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات میدانی در این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته‌ای بوده است. با توجه به اهداف و سوالات مطرح شده در این تحقیق، روش اکتشافی است. قلمرو مکانی تحقیق کل کشور است و قلمرو موضوعی پژوهش، بررسی نقش مولفه‌های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس می‌باشد. در این تحقیق برای تعیین اعتبار و سنجش پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه با مطالعه اولیه با استفاده از نرم‌افزار SPSS محاسبه شد. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه به کار رفته در این تحقیق برابر با ۰.۹۱ می‌باشد.

تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در این پژوهش ابتدا به کمک مبانی نظری و همچنین مصاحبه انجام شده با خبرگان پرسشنامه پژوهش تنظیم و بین نمونه آماری بخش کمی توزیع و داده‌ها جمع‌آوری گردید که در این قسمت عملیات آماری لازم بر روی این داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS انجام شد.

الف) - یافته‌های توصیفی

توصیف متغیرهای جمعیت شناختی

از تعداد ۵۰ نفر از پاسخگویان ۹۰ درصد مرد و ۱۰ درصد زن بوده‌اند و بیشتر پاسخگویان با ۴۶ درصد در گروه سنی ۴۱-۵۰ سال و ۹۲ درصد پاسخگویان میزان تحصیلات آنها دکترا می‌باشد.

ب) یافته های استنباطی

بررسی نرمال بودن توزیع داده ها (آزمون کلموگروف اسمیرنوف)

در این قسمت بررسی نرمال بودن توزیع داده ها با استفاده از آزمون کلموگروف محاسبه شده است اگر این آزمون معنادار باشد توزیع داده ها نرمال بوده و باید از آزمون های پارامتریک استفاده و اگر توزیع داده ها غیر نرمال باشد باید از آزمون های ناپارامتریک استفاده شود که گزارش SPSS به شرح ذیل می باشد.

جدول: نتایج تحلیل عاملی تاییدی به همراه شاخص جزئی

مولفه	سوال	بار عاملی تاییدی	P	مولفه	سوال	بار عاملی تاییدی	P
باورها و اعتقادات	Q۱	۷۱ .۰	۰۱ .۰	فضای مجازی	Q۳۱	۶۸ .۰	۰۰۰ .۰
	Q۲	۷۰ .۰	۰۰۰ .۰		Q۳۲	۷۷ .۰	۰۰۵ .۰
	Q۳	۶۸ .۰	۰۳۴ .۰		Q۳۳	۷۳ .۰	۰۰۷ .۰
	Q۴	۷۱ .۰	۰۰۰ .۰		Q۳۴	۸۱ .۰	۰۰۰ .۰
خانواده	Q۵	۶۳ .۰	۰۰۴ .۰	نهاد حقوقی	Q۳۵	۶۸ .۰	۰۲۴ .۰
	Q۶	۶۴ .۰	۰۱۲ .۰		Q۳۶	۷۷ .۰	۰۰۴ .۰
	Q۷	۷۰ .۰	۰۰۵ .۰		Q۳۷	۷۳ .۰	۰۳۰ .۰
	Q۸	۷۲ .۰	۰۰۲ .۰		Q۳۸	۸۴ .۰	۰۰۶ .۰
گروه همسالان	Q۹	۵۱ .۰	۰۱۰ .۰	نهاد انتظامی	Q۳۹	۷۶ .۰	۰۰۵ .۰
	Q۱۰	۸۴ .۰	۰۰۰ .۰		Q۴۰	۷۵ .۰	۰۰۹ .۰
	Q۱۱	۷۲ .۰	۰۰۴ .۰		Q۴۱	۷۴ .۰	۰۰۶ .۰
	Q۱۲	۷۵ .۰	۰۰۲ .۰		Q۴۲	۷۲ .۰	۰۰۰ .۰

۰۰۳ .۰	۷۹ .۰	Q۴۳	بازار	۰۰۰ .۰	۸۱ .۰	Q۱۳	مساجد
۰۰۰ .۰	۵۷ .۰	Q۴۴		۰۳۴ .۰	۶۳ .۰	Q۱۴	
۰۰۳ .۰	۶۴ .۰	Q۴۵		۰۰۶ .۰	۷۱ .۰	Q۱۵	
۰۰۰ .۰	۷۳ .۰	Q۴۶		۰۰۵ .۰	۷۱ .۰	Q۱۶	
۰۰۳ .۰	۵۵ .۰	Q۴۷	جمعیت	۰۰۹ .۰	۶۴ .۰	Q۱۷	اطلاع رسانی
۰۰۳ .۰	۷۳ .۰	Q۴۸		۰۰۳ .۰	۷۳ .۰	Q۱۸	
۰۰۴ .۰	۶۸ .۰	Q۴۹		۰۰۰ .۰	۶۴ .۰	Q۱۹	
۰۰۲ .۰	۸۲ .۰	Q۵۰		۰۰۳ .۰	۵۱ .۰	Q۱۹	نهادهای آموزشی (مدارس و دانشگاه ها)
۰۰۰ .۰	۷۵ .۰	Q۵۱		۰۰۲ .۰	۶۹ .۰	Q۲۰	
۰۰۳ .۰	۷۲ .۰	Q۵۲		۰۰۲ .۰	۶۰ .۰	Q۲۱	
۰۰۲ .۰	۷۹ .۰	Q۵۳		۰۰۹ .۰	۶۲ .۰	Q۲۲	
				۰۱۲ .۰	۷۳ .۰	Q۲۳	رسانه
				۰۰۶ .۰	۵۱ .۰	Q۲۴	
				۰۱۵ .۰	۷۱ .۰	Q۲۵	
				۰۲ .۰	۷۲ .۰	Q۲۶	
				۰۰۵ .۰	۶۳ .۰	Q۲۷	
				۰۰۲ .۰	۷۳ .۰	Q۲۸	
				۰۲۴ .۰	۸۱ .۰	Q۲۹	
				۰۰۰ .۰	۷۵ .۰	Q۳۰	

تحلیل داده ها

لازم به توضیح است که سوالات پژوهش یکبار به صورت کیفی پاسخ داده شده است ولی در این قسمت قصد داریم تا پاسخ آن‌ها را به صورت کمی و از طریق جامعه آماری محاسبه نماییم. ابتدا ضمن بیان سوال اول به شرح: ابعاد سازنده پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در سطوح فردی (خرد)، سطوح فرا فردی (میانی - کلان) در موفقیت پلیس در نظر گرفته شده است. ضمناً به منظور تایید آن‌ها از آزمون kmo استفاده می‌گردد.

جدول: آزمون kmo در مورد ابعاد و شاخص‌های پیشگیری اجتماعی از جرم

عنوان	مقدار آزمون kmo	شاخص	مقدار آزمون kmo	سطح معناداری
سطوح فردی (خرد)	۰/۵۰۰	باورها و اعتقادات	۰/۷۵۹	۰/۰۰۰
سطوح فرافردی (میانی و کلان)	۰/۵۰۰	خانواده	۰/۷۰۴	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	گروه همسالان	۰/۸۲۳	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	مساجد	۰/۷۹۶	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	اطلاع رسانی	۰/۷۷۸	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	نهادهای آموزشی (مدارس و دانشگاه‌ها)	۰/۸۴۲	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	رسانه	۰/۷۱۱	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	فضای مجازی	۰/۷۵۹	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	نهاد حقوقی	۰/۷۰۴	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	نهاد انتظامی	۰/۷۲۳	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	بازار	۰/۶۹۲	۰/۰۰۰
	۰/۵۰۰	جمعیت	۰/۷۵۴	۰/۰۰۰

در بررسی جدول فوق مشخص می شود، مقدار kmo برای سطوح خرد و میانی و کلان ۵۰۰/ بوده و دارای سطح معناداری ۰۰۰/ است بنابراین ابعاد تعیین شده در پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس به شرح فوق الذکر دارای اعتبار می باشند.

سوال دوم: مولفه های تاثیر گذار موفقیت پلیس در پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام کدام است؟

برای پاسخ به سوال مولفه های سازنده موفقیت پلیس در پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس نیز آزمون kmo را در مورد هر یک از مولفه ها اجرا می نمایم.

جدول: آزمون kmo در مورد مولفه

مولفه	مقدار آزمون kmo	Approx. Chi-Square	سطح معناداری
آگاهی بخشی و اصلاح باورهای دینی	۰/۸۵۴	۵۲/۳۹۰	۰/۰۰۰
ساختاری	۰/۶۹۰	۱۱/۲۹۲	۰/۰۰۰
توانمند سازی فردی و اجتماعی	۰/۸۱۹	۱۱/۱۲۲	۰/۰۰۰
تقویت کنشگران اجتماعی	۰/۸۲۱	۲۵/۳۹۷	۰/۰۰۰

بر اساس جدول فوق در بررسی مقدار آزمون kmo برای همه مولفه ها بالاتر از ۰/۶/ به دست آمد نتیجه اینکه همه آن ها دارای اعتبار سازه می باشند و تایید گردیدند.

سوال سوم و چهارم: ترتیب اولویت هر یک از ابعاد، مولفه ها و شاخص های تاثیر گذار در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری از جرم اجتماعی کدام است؟ می توان گفت: چون ملاک اولویت بندی، بار عاملی است برای پاسخ به این سوال ابتدا بار عاملی هر کدام از ابعاد، مولفه ها و شاخص را طبق جداول زیر مشخص و دسته بندی می نمایم جمع بندی بار عاملی بر اساس داده های جمع آوری شده از کل جامعه آماری به شرح جدول زیر می باشد.

اولویت بندی شاخص	بار عاملی	شاخص ها	بار عاملی	مولفه ها
در مولفه				
۳	.۶۷۰	توکل به خدا	۰/۷۴۰	آگاهی بخشی و اصلاح باورهای دینی
۲	.۷۴۹	بندگی و عبودیت		
۱	.۷۶۳	توجه به خودسازی		
۴	.۵۹۴	خانواده	۰/۷۴۰	ساختاری
۱	.۷۶۵	تقویت باورهای دینی و ارزش های اسلامی در فرزندان		
۲	.۷۲۶	برنامه ریزی صحیح برای پر کردن اوقات فراغت فرزندان		
۴	.۵۰۸	گروه همسالان		
۴	.۵۱۹	تقویت باورهای دینی و ارزش های اسلامی در فرزندان		
۱	.۷۱۹	دعوت به دین از طریق عمل		
۳	.۶۶۶	رعایت الگوی اسلامی، ایرانی در پوشش، ظاهر، رفتار و گفتار		
۴	.۶۵۶	تقویت کنشگران اجتماعی	۰/۷۴۰	توانمند سازی فردی و اجتماعی اطلاع رسانی و آموزش
۳	.۶۳۰	افزایش اعتماد اجتماعی		
۲	.۶۶۹	وحدت و انسجام اجتماعی		
۲	.۶۴۹	عدالت اجتماعی		
۳	.۶۹۰	مقبولیت و رضایتمندی	/۷۴۰	رسانه تقویت کنشگران اجتماعی
۱	.۷۱۳	همگرایی و گفتمان محوری		

طبق جدول فوق در بررسی بار عاملی ها مشخص می شود در سطح شاخص ها

ترتیب اولویت به ترتیب متعلق به شاخص های درج در جدول می باشد.

نتیجه گیری

در این مقاله سعی بر آن بود تا با چشم انداز تحلیلی، به بحث پیرامون نقش مولفه های پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس پرداخته شود. هدف از پیشگیری اجتماعی مجموعه اقدام های پیشگیرانه که بر کلیه محیط های پیرامون فرد که در فرایند جامعه پذیر نقش داشته و دارای کارکرد اجتماعی هستند تأثیر می گذارد که موجب کاهش احتمال وقوع بزه در آینده شود. براساس یافته های تحقیق می توان به سوالات تحقیق به شرح ذیل پاسخ داد:

سوال فرعی اول: ابعاد پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس کدام است؟

در پاسخ اعلام می گردد که براساس مطالعات و مصاحبه انجام گرفته و همچنین تجارب اجرایی محقق و اساتید در پژوهش حاضر دو بعد فردی (خرد) و فرا فردی (میانی و کلان) برای پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام در موفقیت پلیس در نظر گرفته شده است.

سوال فرعی دوم: مولفه های تاثیر گذار موفقیت پلیس در پیشگیری اجتماعی از جرم از نظر اسلام کدام است؟

دو مولفه اصلاح باورهای دینی و توانمندی های فردی و اجتماعی مربوط به بعد فردی (خرد) و دو مولفه اجزای ساختاری و تقویت کنشگران اجتماعی مربوط به بعد فرا فردی (میانی و کلان) در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرم تاثیر گذار هستند.

سوال فرعی سوم: شاخص های تاثیر گذار در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری اجتماعی از وقوع جرم کدام است؟ در جواب این سوال می توان گفت که شاخص های عدالت اجتماعی، آگاهی اجتماعی، اعتماد اجتماعی، کنترل اجتماعی مربوط به مولفه اجزای ساختاری، خانواده، محله، رسانه، فضای مجازی، نهادهای امنیتی و انتظامی، نهادهای آموزشی مربوط به مولفه تقویت کنشگران اجتماعی؛ شاخص های مهارت زندگی، پایگاه اجتماعی، پیوند اجتماعی، امر به معروف و نهی از منکر به مولفه توانمندی فردی و اجتماعی و در نهایت شاخص های تواضع، مسئولیت محوری، توکل به خدا، تقوی و ایمان و . . . مربوط به مولفه اصلاح

باورهای دینی می باشند.

سوال فرعی چهارم: اولویت بندی شاخص های تاثیر گذار در موفقیت پلیس از نظر اسلام در پیشگیری اجتماعی از جرم کدام است؟ به ترتیب اولویت شاخص ها به قرار ذیل بوده است:

اولویت اول شاخص محله محوری و دومین اولویت تاثیر گذار شاخص رسانه، اولویت سوم شاخص خانواده، اولویت چهارم شاخص گروه همسالان و اولویت پنجم شاخص آموزش و پرورش (مدرسه)، اولویت ششم شاخص فضای مجازی به خود اختصاص داده است.

در این میان، توجه به مسائل اسلامی و تربیت دینی و عوامل پیشگیرانه مانند «اعتقاد به توحید، اعتقاد به معاد، نقش و تاثیر نماز در پیشگیری از جرم، امر به معروف و نهی از منکر، انفاق و احسان، حجاب و عفاف، نظارت و واپایش، تعلیم و آموزش عمومی پیشگیری از طریق خانواده، محبت و مهرورزی، معاشرت با نیکان و صالحان عملیاتی و اجرایی کردن آنها در نظام تعلیم و تربیت کشور» می تواند در پیشگیری اجتماعی از جرم و بزه، مؤثر باشد.

پیشهادات

■ نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یکی از اصلی ترین نهادهای مسئول در امر پیشگیری اجتماعی، لازم است با تحقیق و مطالعات مبنایی و توسعه ای و کاربردی در زمینه پیشگیری اجتماعی از جرم و الزامات آن، سهم متناسب با مأموریت خود در حفظ نظم و امنیت در جامعه در حوزه پیشگیری ایفا نماید.

■ توجه بیشتر به ابعاد، پیامدهای تجربی هویت دینی در برنامه ریزی فرهنگی و اجتماعی.

■ تدوین و توسعه برنامه های جلب مشارکت های مردمی از طرق مختلف برای پیشگیری اجتماعی از جرم همانند پلیس افتخاری، همیاران پلیس، همیاران محرم و... با هماهنگی، تبلیغ و حمایت ستاد مرکزی ائمه جمعه و جماعات، مساجد محل و شوراباری.

■ هماهنگی با نهادهای مدنی از طریق برگزاری جلسات گفتگو و هم اندیشی با مردم در محلات جهت حل مشکلات امنیتی و جرائم.

■ پیش بینی برنامه های راهبردی بلندمدت راجع به تنظیم برنامه های آموزشی

۹۵

برای تقویت نهادهای دینی.

■ جلب توجه پژوهشکده‌ها و مراکز تحقیقاتی و تشویق آنها به انجام و برگزاری همایش‌های علمی و پژوهشی کاربردی، پیرامون نقش و تأثیر آموزه‌های دینی در پیشگیری از وقوع جرم در سطوح مختلف دبیرستان‌ها، دانشگاه‌ها، ادارات، مراکز صنعتی و غیره.

■ اجماع ملی بین نهادهای مختلف موثر در امر پیشگیری اجتماعی برای موفقیت برنامه‌های پیشگیری از جرم پلیس.

■ ارایه ساختارها و سازوکارهایی برای ترویج امر به معروف و نهی از منکر در جامعه که مشارکت همگانی را در امر پیشگیری اجتماعی از جرم تحقق می‌بخشد.

■ افزایش آگاهی و بصیرت اجتماعی و تربیتی خانواده‌ها و تربیت صحیح فرزندان و شناخت آسیب‌های تهدید کننده آنان در جهت پیشگیری اجتماعی از این جرایم.

■ نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران که به عنوان یکی از اصلی‌ترین نهادهای مسئول در امر پیشگیری و متولی اصلی حفظ نظم و امنیت در جامعه می‌باشد، در این راستا تأکید بر ارتقای نمونه‌های آموزه‌های اسلامی در آن به عنوان یک مجری و مربی امر پیشگیری، می‌تواند در کارآمدی هر چه بیشتر و مؤثر بودن پیشگیری اجتماعی از جرم که همان کاهش نرخ بزهکاری در سطح جامعه است، مفید واقع شود.

■ بهره‌گیری بیشتر از ظرفیت‌های موجود در مساجد، حوزه‌های علمیه، بسیج، سازمان‌های مردم‌نهاد و مراکز علمی - پژوهشی برای توسعه، ترویج و جاری سازی فرهنگ پیشگیری اجتماعی از جرم مبتنی بر آموزه‌های اسلامی.

منابع

- قرآن حکیم، ترجمه آیت الله مکارم شیرازی، ۱۳۸۸، مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران.
- نهج البلاغه.
- بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی در نخستین نشست اندیشه‌های راهبردی، ۱۳۸۹.
- افتخاری، اصغر (۱۳۹۱)، امنیت اجتماعی شده، تهران: پژوهشکده علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۰). جرم‌شناسی پیشگیری ف تهران: میزان، زمستان ۱۳۹۰.
- پاتنام، روبرت (۱۳۸۰)، دموکراسی و صنعت‌های مدرن، ترجمه محمدتقی دلفروز، تهران: دفتر مطالعات و تحقیقات سیاسی وزارت کشور.
- شایگان، فریبا، (۱۳۹۵) امنیت اجتماعی با بهره‌مندی از بیانات رهبر معظم انقلاب اسلامی (مدظله العالی)، تهران: پژوهشکده علوم انتظامی و مطالعات اجتماعی ناجا.
- شاملی، عباسعلی، ۱۳۸۲ فرآیند تربیت فرزندان در اندیشه دینی رویکرد آسیب‌شناختی، فصلنامه راهبردی مطالعات زنان، سال هفتم شماره ۲۴.
- گیدنز، آتونی (۱۳۸۰)، ۱۹۸۹ پایان قرن بیستم بود، گفت و گوبا آتونی گیدنز، ترجمه: نیکو سرخوش، کتاب ماه علوم اجتماعی، شماره ۴۸ و ۴۷.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران، ۱۳۷۱، تفسیر نمونه، ج ۱۸، قم.
- میرخلیلی، محمود، «پیشگیری وضعی از نگاه آموزه‌های اسلام»، فقه و حقوق، ش ۱ (تابستان ۱۳۸۰)، ص ۸۵۹.
- نیازپور، امیر حسین (۱۳۸۲). «پیشگیری از بزهکاری در قانون اساسی و لایحه پیشگیری از جرم» مجله حقوقی دادگستری.
- نجفی ابراندآبادی، علی حسین (۱۳۸۱). تقریرات جرم‌شناسی (دوره کارشناسی ارشد مجتمع آموزشی عالی قم).
- نجفی ابرند آبادی، علی حسین (۱۳۹۰)، پیشگیری از بزهکاری و پلیس، مجموعه مقالات و سخنرانی‌های همایش پیشگیری از جرم، دفتر تحقیقات کاربردی پیشگیری ناجا.
- همیلتون، ملکم (۱۳۷۷)، جامعه‌شناسی دین، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر بیان.
- حاجی آبادی، محمد علی (۱۳۸۳). «امر به معروف و نهی از منکر و سیاست جنایی

، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۱۰.

- خسرو شاهی، قدرت ا. . . و همکاران (۱۳۹۴) مراحل سه گانه پیشگیری از جرم در آموزه های قرآنی، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه .
- خسرو شاهی، قدرت ا. . . و همکران (۱۳۹۴)، معنا بخشی به زندگی و موله های تاثیرگذار آن در پیشگیری از جرم از منظر قرآن کریم. مجله : آموزه های قرآنی بهار و تابستان ۱۳۹۴- شماره ۲۱: صص ۱۴۲-۱۱۹.
- سراج زاده حسین (۱۳۸۴). چالش های دین و مدرنیته. چاپ دوم تهران: انتشارات طرح نور
- عبدالرحیمی، محمد (۱۳۹۶). سبک زندگی پلیس اسلامی - ایرانی، دانشگاه علوم انتظامی امین، چاپ اول .
- واعظی، احمد (۱۳۸۱)، جامعه مدنی، جامعه مدنی، چاپ پنجم، تهران: نشر فرهنگ اسلامی
- رجیبی پور، م. (۱۳۸۲). راهبرد پیشگیری اجتماعی از جرم، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، معاونت اجتماعی ناجا.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۷۹)، پایان نظم، سرمایه اجتماعی و حفظ آترجمه : توسلی تهران : جامعه ایرانیان.
- Black C, Vander Beken T and De Ruyver B (2000) Measuring Organised Crime in Belgium: A Risk-Based Methodology Antwerpes: Maklu
- Clarke ,R V. Seven misconceptions of situational crime prevention, in: Handbook of crime prevention and community safety, Nick Tilley (ed), Willan publication.
- Cohen AK (1977) The concept of criminal organisation. British Journal of Criminology 111-97 :(2)17.
- Cornish DB and Clarke RV (2002) Analyzing organized crimes. In: Piquero AR, Tibbetts SG (eds) Rational Choice and Criminal Behavior: Recent Research andFuture Challenges. New York: Routledge, 6-41